

Sosyoloji Derneđi, Türkiye

Sosyoloji Araştırmaları Dergisi

Cilt: 17 Sayı: 2 - Gz 2014

Sociological Association, Turkey

Journal of Sociological Research

Vol.:17 Nr.: 2 - Fall 2014

İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili

Leyla KAHRAMAN

İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili

Leyla KAHRAMAN*

Öz

Çalışmanın temel amacı – seçilmiş örneklem ile bağımlı ve bağımsız değişkenler doğrultusunda- İranlı kadınların toplumsal ve siyasal profilini ortaya koymaktır. Bu çalışmada çoğu zaman önyargılardan beslenen klişelere hapsedilerek ya da oryantalist bir bakış açısı ile ”tekil ve monolitik tebaa”¹ olarak değerlendirilen İranlı kadınların mevcut durumu/konumu ilk aşamada ulusal toplumsal ve siyasal koşullar çerçevesinde ele alınmıştır. Diğer yandan araştırmada elde edilen birincil veriler katı şeriat kurallarıyla bastırılarak egemen devlet otoritesinin çizdiği sınırlara hapsedilmeye, belirli kalıplara sığdırılmaya çalışılan İranlı kadınların tüm dayatmalardan bağımsız bir biçimde yaşantılarındaki çeşitlilik yanında “kadınlık durumu”nun evrenselliğini gözler önüne sermiştir. İranlı kadınların profilleri, rejime özgü eşitsizlik ve ayrımcılık unsurlarına rağmen –gösterilenin ötesinde- tüm kadınları hiç de yabancı olmadıkları kadınlık halleri ile ortak bir zeminde çok güçlü bir biçimde buluşturmaktadır.²

Anahtar Kavramlar:İran İslam Cumhuriyeti, İranlı kadınlar, Toplumsal profil, Siyasi profil, Toplumsal cinsiyet eşitsizliği.

* Yard. Doç. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü.

¹1980’lerin sonunda başlayan ve hala etkisini sürdüren Üçüncü Dünya Feminizmi/Batılı Olmayan Feminizm taraftarları batılı feminist yaklaşımın batılı olmayan kadını eşitlik, demokrasi ve insan hakları değerlerine ulaşmak için uğraş veren modern ve aydınlanmış kadın olmaktan çok uzakta “tekil ve monolitik tebaa” şeklinde algıladığını ifade etmiştir (Mohanty, Russo, Torres, 1991:51’den aktaran Sinkaya, 2011: 92).

² Bu çalışmamın gerçekleşmesinde emeği geçen Türkiye’den ve İran’dan tüm dostlarıma katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

The Iranian Women's Social And Political Profile

Abstract

The main purpose of study is to identify the Iranian women's social and political profile in terms of the sampling and dependent-independent variables. It focuses primarily on the current situation/position of Iranian women who have often been evaluated as “unified and monolithic subjects” through stereotypes stemming from prejudices, and from an orientalist point of view, within the framework of national, social and political circumstances. On the other hand, the study attempts to illustrate the universal “women condition” as well as the diverse lifestyles of Iranian women despite the fact that they have been suppressed and confined to the strict boundaries drawn authoritatively by the state in the name of Sharia. The Iranian women's profile, despite the features of inequality and discrimination peculiar to the regime at first glance, converges strongly on the basis of women condition with which no woman is unfamiliar.

Keywords: Iran Islamic Republic, Iranian women, Social profile, Political profile, Gender inequality

Giriş

Kapalı bir kutu olarak nitelendirilen İran'da İslam devriminden sonra kadınlar kendi gelişim tarihi içinde –haklar ve özgürlükler anlamında- tersine bir süreç yaşayan nadir örneklerden biri olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. İranlı kadınlar İslam Cumhuriyeti'nin dayattığı şer'i rejimin hapsediği dar alanda var olma ve kendi sınırlarını çizme mücadelesi vermektedir. Evrensel ve ulusal eşitsizliklerin iç içe geçtiği bu coğrafyada İran'ın tarihsel gelişim süreci, toplumsal, siyasal ve hukuksal yapısı, bu yapıların toplumsal alana etkileri irdelenmeden İranlı kadınların mevcut konumlarını ortaya koyabilmek ve değerlendirebilmek mümkün değildir. İranlı kadınların mevcut durumu ancak bütünsel olarak mevcut yapılar ve bu yapıların ürettiği ilişkiler, roller ve konumlar bağlamında ve kendi toplumsal yapısı içinde doğru bir biçimde okunarak anlaşılabilir. Araştırmanın amacını bu çerçevede İranlı kadınların profiline yönelik bir bakış açısı oluşturmak, genel bir çerçeve sunmak oluşturmaktadır. Çalışma bu yönüyle özgün bir nitelik taşımaktadır.

İran'ın yönetim/siyasal yapısı toplumsal yapısı ile sıkı ilişki içerisindedir. 2005 yılı itibarıyla nüfusun % 51'ini erkekler % 49'unu kadınlar oluşturmaktadır. % 98'i Müslüman (Müslümanların % 90'ı Şii, % 10'u da Sünni) kalanı ise diğer dinlere mensuptur (Hristiyan, Yahudi, Zerdüş, vd.). İran nüfusunun yaklaşık % 75'i'ne karşılık gelen iki ana unsurunu Farslar ve Azeri Türkleri oluşturmaktadır (Balbay, 2007: 118). Bu iki unsurun oranları hemen hemen birbirine eşittir. Diğer etnik unsurlar, Azeriler dışındaki Türk toplulukları; Araplar, Kürtler, Beluciler, vd.'dir. İran'da farklı etnik grupların olması İran toplumunu siyasi, kültürel, dilsel ve diğer alanlarda da karmaşık hale getirmiştir. İran coğrafyasındaki hakim siyasal ve sosyal parçalanmışlık ataerkil ve kişisel ilişkilerle Şii ulemayı ön plana çıkarmış, farklı etnik köken, kültür ve dilden insanları bir arada tutan en önemli olgu Şiilik anlayışı olmuştur (Sinkaya, 2011: 6). Fars nüfus diğer etnik gruplar içinde (Azeri, Kürt, vd.) gelişmesi muhtemel milliyetçi

akımları dizginlemeye çalışmakta aynı zamanda bu etnik gruplara baskı ve asimilasyon politikaları uygulamaktadır. Ülke halen Şii maskesi altında koyu bir Fars milliyetçiliğiyle yönetilmekte olup devlet yönetimindeki tüm kritik makamlara Farsların ya da asimile olmuş kişilerin getirilmesine özen gösterilmektedir (Balbay, 2007: 119,121). İran'ın parçalanmış etnik yapısı ve iktidarın etnik milliyetçiliği uygulanan etnik ayrımcılık politikasıyla, Fars kökenli olmayan kadınların mağduriyetini arttırıcı bir unsur olmaktadır.

Siyasal açıdan bakıldığında 2500 yıllık monarşi ile yönetildikten sonra 1979 yılında Humeyni önderliğindeki güçler tarafından İslam Cumhuriyeti'ne dönüşen teokratik bir ülkedir İran. Biri halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı diğeri ömür boyu görevde kalan ve seksen altı Müslüman din adamından oluşan uzmanlar meclisi tarafından seçilen dini lider (velayet-i fakih)³ olmak üzere iki devlet başkanı tarafından yönetilmektedir. Asıl iktidar dini liderin elindedir. İlk dini lider Humeyni 1989'da öldükten sonra yerine şimdiki dini lider Ali Hamaney seçilmiştir (Roskin, 2012: 684-685). İranlı kadınların şu anki kurallar gereği asla ulaşamayacağı bir makamdır bu konum, çünkü Şia'ya göre İslam, kadın dini liderlere izin vermez. İran'da kadınlar şu anki koşullar değişmediği sürece asla siyasal karar alma mekanizmasının başına geçemeyecektir.

Erkek egemen siyasal iktidar yapısında atanmış kurumların seçilmiş kurumlara üstünlüğü çok açıktır. İran devlet yapısında güçler ayrılığı iyi tanımlanmamıştır ve her şey sonunda dini lidere bağlanmıştır. Pratikte dini lider, yürütmenin cumhurbaşkanını ve hükümet kanadının önünü tıkayabilmekte ve bu durum çoğu zaman gerçekleşmektedir. Öyle ki Meclis'in hukuki varlığı bile ancak, üyelerinin yarısı doğrudan Dini lider, yarısı yargı erki başkanının önerisi ile meclis tarafından belirlenen 12 üyeli Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin, oluşumu

³ İran'da Humeyni tarafından icat edilen velayet-i fakih siyasi iktidarın temelidir."Fakih" islam özellikle de Şia hukuku konusunda derinleşmiş bir hukuk alimi demektir. Bütün önemli devlet ve dini örgütlerin atamalarını velayet-i fakih yapmaktadır ve savaş ilan edebilir. Yargıyı, silahlı kuvvetleri, istihbarat örgütlerini, radyo ve televizyonu o kontrol etmektedir. İran devlet başkanından daha güçlüdür ve son sözü o söyler (Roskin, 2012: 684-685).

ile mümkündür (İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Madde 93). 1979 Anayasasında ve 1989'da yapılan Anayasa değişikliği çerçevesinde belirlenen İran İslam Cumhuriyeti rejiminde Anayasada güçler ayrılığı öngörülmüş olsa bile uygulamada kanundaki şekli ile güçler ayrılığı yoktur. İran siyasi sisteminin yapısı sadece seçilen(demokratik) ve atanan (demokratik olmayan) unsurlar arasındaki çelişkileri değil, aynı zamanda iktidarın ilahi olan ve olmayan meşruiyet kaynakları ve erkek egemen nitelikleri arasındaki çelişkiyi de taşımaktadır (Gülmez, 2001: 88).

Bu çalışmada bir yandan kendilerine özgü yaşam koşullarının, öte yandan evrensel düzeydeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı yapı ve süreçlerin, İranlı kadınları toplumsal ve siyasal olarak nasıl konumlandığını açığa kavuşturmak amaçlanmıştır. Bütünsel olarak bakıldığında bu çalışmada İranlı kadınların profili; toplumsal, ekonomik, kültürel, psikolojik ve siyasal temalar etrafında incelenmektedir. Kadınların yaşadığı sorunların diğer sorunlardan soyutlanarak birbirinden bağımsız bir biçimde ele alınması, konumunun ve sorunun kavranmasını ve farklı yönlerinin birbirleri ile bağlantılarının görülmesini güçleştirmektedir. Bir başka deyişle kadının işgücü durumu, kadının eğitim hakkından yararlanma düzeyinden, karar alma mekanizmalarına katılımından bağımsız ele alınamaz. Kadınların toplumsal ve siyasal profilini ortaya koyabilmek için kadınları çok geniş bir perspektiften ve çok boyutlu faktörlerin etkileri doğrultusunda irdelemek gerekmektedir. Kadınların konumlarını özellikle; eğitim düzeyi, mensup olduğu sınıf ve meslek gibi temel değişkenler çerçevesinde değerlendirmek sorunların boyutunu görebilmek ve İranlı kadınların toplumsal ve siyasal yaşantılarını ve konumlarını sağlıklı bir biçimde değerlendirerek profiline yönelik bir bakış açısı ortaya koyabilmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İran'da kadının mevcut konumu; sosyo-demografik ve ekonomik, toplumsal, hukuksal ve siyasal açıdan ortaya konmuştur. İkinci

bölümde çalışma hakkında açıklamalar –amacı, kapsamı, yöntemi, sınırlılıkları- yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise çalışmada elde edilen bulgular; sosyo-demografik, sosyo-kültürel ve psikolojik, sosyo-ekonomik ve siyasal özellikleri/profili başlıkları altında değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmanın genel değerlendirmesi yapılmıştır.

1.İRAN'DA KADINLARIN KONUMU

Bu bölümde İranlı kadınların sosyo-demografik özellikleri, toplumsal, hukuksal ve siyasal alandaki konumu ortaya konmuştur.

1.1.İranlı Kadınların Sosyo-Demografik ve Ekonomik Özellikleri

Dünya Ekonomik Forumu 2006 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre İrantoplumsal cinsiyet ayrımcılığının en derin yaşandığı ülkelerden birisi olarak 115 ülke içinde 108. sırada yer almıştır. Kadın ve erkekler arasındaki ekonomiye katılım ve fırsat eşitliği sıralamasında 113., eğitime erişimde 80., sağlık ve hayatta kalma oranında 52. ve siyasal katılımında 109. sırada yer almaktadır. Kadın kanun yapıcılar, üst düzey yetkililer ve yöneticilerin oranı toplamda %13'dür. Profesyonel ve teknik çalışanların % 33'ü kadındır. Parlamento üyelerinin % 4'ü, bakanlık pozisyonlarında çalışanların % 7'si kadındır (World Economic Forum, 2006:76).

İran'da devrim sonrası eğitim politikalarıyla karma eğitim kaldırılmış, zorunlu baş örtüsü getirilmiş ve ders kitaplarında açık ve eşitsiz toplumsal cinsiyet stereotiplerine yer verilerek cinsiyete dayalı iş bölümü aile içinde ve kamusal alana hakim kılınmıştır (Aşık, 2006:151).Üniversitelerde 100'den fazla çalışma alanı, bunun haricinde toplam 431 alan, kadınlara yasaklanmıştır. Devletin buna gerekçesi, “şeriat (İslam Kanunu) gereğince, bu kursların yalnız erkeklere uygun olduğu”dur (Radmard, 2014: 19).Sayısal olarak 2005-2006 öğretim yılı verilerine bakıldığında, kadınların toplam öğrenci sayısı içindeki oranları; ön lisans % 40.8, lisans % 62.3, yüksek lisans % 36.6, mesleki doktora (Tıp) % 56.8 ve doktora % 27.1'dir. Lisans programlarında en çok kadın öğrenci sayısı Tıp Fakültelerindedir. Ön lisans

programında kadın öğrenciler erkek öğrencilere göre daha az yer almaktadır. Lisans, yüksek lisans ve mesleki doktora programlarına (Tıp ve sağlık bölümleri) bakıldığında, öğrenim düzeyi arttıkça kadınların katılımının azaldığı görülmektedir (Radmard, 2013: 87).

İranlı kadınlar, özellikle geleneksel evlilik kanunlarına dönülmesi ile eğitimsel ve mesleki olanakların daraltılmasından mağdur olmuştur (Göz, 2008: 206). İslam Devleti için çalışan kadınların oranı ciddi bir biçimde azalmıştır. İran İslam Cumhuriyeti daha laikleşmiş kadınları çalışma dışı bırakmak için önlemler getirmekle beraber, binlerce dindar kadının askeri, sosyal ve siyasal arenaya katılımını cesaretlendirmiştir “(Göz, 2008: 206).İslami rejim, kendi yönetim sistemini ve devletin politikalarını destekleyecek ve katkıda bulunacak eğitilmiş kadınlara ihtiyaç duymaktadır. Diğer yandan, bu ihtiyaç, eğitim alanında bazı ‘istenmeyen’ ya da ‘öngörülmeyen’ sonuçlara yol açabilmektedir.

Siyasi iktidar, kadınların sosyo-ekonomik ve siyasal işlere katılımlarının tamamlayıcı bir nitelik taşımasını ve evle ilgili sorumluluklarını yerine getirmelerine engel oluşturmamasını istemektedir (Aşık, 2006: 152).İslam Devriminden sonra cinslerin “tecrit”i politikası, bir yandan kadınların çalışma yaşantısına önemli sınırlamalar getirirken, diğer yandan tamamen kadınlara özgü yeni bir ücretli çalışma alanı da oluşturmuştur. Tecrit gereği kadınların eğitiminin, sağlık ve tıbbi tedavilerinin yapılması ve güvenliklerinin sağlanması için bu konuda uzman kadınlara gereksinim duyulmuştur. Cinsiyete dayalı işbölümünün bir uzantısı olarak feminize sektörler şeklinde adlandırılan sağlık, eğitim gibi alanlarda istihdamın bir kısmı “zorunlu olarak” kadınlar için gerçekleştirilmiştir (Üşür, 1991: 223-224).

İran’da kadın işgücünün genel ve mesleki eğitim düzeyi düşüktür. Uygulanan politikaların sonucu olarak köyde kadınlar genellikle aile işçisi, kent yaşamında ise ev kadını konumuna düşmüştür. İran’da yükseköğretim almış kadınların piyasa ihtiyacını karşılayacak şekilde istihdama katılımları desteklenmemektedir. Dolayısıyla İran’da kadınların eğitime ve

işgücüne katılımlarında erkeklere göre çarpıcı düzeyde eşitsizlikler görülmektedir. 2006 yılındaki verilere göre ülkede çalışan nüfusun yaklaşık 2.8 milyonunu (% 13.6) kadınlar oluşturmaktadırlar ki bu çalışan kadınların yaklaşık % 36'sı yükseköğretim mezunudur (Radmard, 2013: 88). Kadınların işgücüne katılım oranı erkeklerin yarısından azdır. Buna karşılık kadın işsizlik oranı yaklaşık olarak erkek işsizlik oranının iki katıdır. Bu durum İran'da kadınların işgücü piyasasında marjinalize edildiği biçiminde değerlendirilebilir (Öztürkler, 2012: 89-90). Sonuç olarak, İran'da kadınlar, son yıllarda yükseköğretime erişim oranları artmasına rağmen yüksek düzeyde işsizlikle karşı karşıyadır. Resmi devlet kurumların üst kademelerinde çalışma fırsatları ve koşulları itibarıyla kadınların aleyhine eşitsizlikler mevcuttur. Devlet düzeni ve sistemi içinde müdür ve benzeri üst düzey unvanlarda bulunan kadınların sayısı 1999 yılında sadece %1.4'tür. Üniversitelerde kadın akademisyen sayısına bakıldığında da eşitsizlik çok açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu oran 2008 yılında sadece % 18.2 olup bunların % 8.2'si yardımcı doçent, % 5.4'ü ise doçenttir (Radmard, 2013: 89).

İran İslam Cumhuriyeti'nde kadınlar genellikle erkeklerle eşit düzeyde eğitim görmemekte, ekonomik alanda ise kadın istihdamı, genelde bir ek gelir faaliyeti olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel kültürel değerlerle birlikte şer'i rejimle iç içe geçmiş ataerkil siyasal sistemin yapısı, kadınların ekonomik katılımlarını çeşitlendirme imkanlarında ellerinden almıştır (Radmard, 2013: 88-89). Ayrıca kadının ev içinde yaptığı işler, üretken emek olarak sayılmamaktadır. Tüm bu veriler İran'da kadının statüsünün evrensel ölçülere göre düşük olduğunu göstermektedir.

1.2. İran'da Kadınların Toplumsal ve Hukuksal Konumu

İran'da kadının statüsünün hep yasaklar ve kurallarla belirlendiğini söylemek mümkündür. İran Anayasası'nın 20. Maddesinde ülkenin bütün vatandaşlarının, eşit olarak kanunun koruması altında olduğu ve "İslami kriterlere uygun bütün siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara sahip" olduğu hükme bağlanmıştır (Kalkandelen, 2010). Burada dikkat edilmesi

gereken nokta kadın ve erkek bütün vatandaşların “eşit” haklara sahip olmadığı, ancak “İslami kriterlere uygun olarak sahip oldukları hakların korunmasında” eşit olduklarıdır. Anayasanın bütününde bu anlayış geçerlidir. Dolayısıyla İran İslam Cumhuriyeti’nde kadının konumunu – İran’daki siyasal karar vericilerin belirlediği şekliyle-şer’i hükümler, İslami prensipler belirlemektedir.

Kadınlar sürekli hayatlarına müdahale eden yasal, yönetsel düzenlemelere –çoğu zaman cezai yaptırımlarla- boyun eğmek zorunda kalmıştır. Kadın hemen her dönemde yönetimlerin/iktidar erkine sahip olan erkeklerin üzerinde söz sahibi olduğu bir nesne konumunda olmuştur. Bu durum, İslam devrimi öncesi için de sonrası için de geçerlidir. Özgürlük alanına müdahale edilmesinde kimi zaman birbirine taban tabana zıt gerekçelerdeki tutarsızlık, kadınların üzerinde karar verilen nesnelere dönüştürülmesindeki istikrara gölge düşürmemiştir. Bu duruma somut örneklerden biri, İslam Devrimi öncesinde kadınlara başörtülü, sonrasında ise başörtüsüz dışarı çıkmanın yasaklanmasıdır⁴ (Kamacı, 2012). Her iki durum da kıyafetin çok ötesinde, kadınların hayatını kapsamlı bir biçimde etkileyen çok ciddi müdahalelerdir. Şah döneminde kadınlara oy hakkının tanınması (1962), böyle bir uygulamanın İslam hukukuna aykırı olduğunu düşünen ulemayı rahatsız etmiştir (Atay, 1997: 37). Erkek egemen iktidarların aldığı kararlar, kadınları özne olarak kabul etmekten ziyade üzerinde karar alınan birer nesneye indirgemıştır. Bu durum hemen her dönemde geçerli olmuş, kadının toplumsal alandaki yazgısı bu şekilde belirlenmiştir. 1960’larda Şah’ın tutkulu modernleşme projesi için de, Humeyni’nin İslam devrimi için de özde aynı durum geçerlidir. Şah döneminde

⁴Devrim öncesinde kadınlara başörtüsünü yasaklayan ilk ülke İran’da devrim öncesinde kadınların hayatlarına bu şekilde müdahale edilmiştir.⁴Rıza Şah’ın teşvikiyle 1930’da ilk kez yüksek tabakadan kadınlar kendi evlerinde ve davetlerde Avrupa tipi elbiseler giymiş ve hicapsız olarak sokaklara çıkmışlardır. 1934 yılında muallimlerin ve kız öğrencilerin okullara hicaplı olarak gitmeleri yasaklanmıştır. Ordudaki subaylar sokakta hicaplı kadınlarla görünemezdi. 1935 yılında Rıza Şah devlet güçlerine hicaba karşı her düzeyde tüm güç ve imkanlarını kullanarak mücadele etmeleri emrini vermiştir. 1936’da ise Hicapla Mücadele Kanunu’na dayanılarak hicaplı giyim yasağı uygulamaya geçmiştir (Aktaş, 1997: 46).

kadın araçsallaştırılarak modernleşme sürecinde dönüştürülmesi gereken bir unsur olarak ele alınmış, karar alma süreçleri ve uygulanan politikalar kadınlara yönelik reformların hızını ve içeriğini devletin belirlemesi anlayışını yerleştirmiştir. Tepeden inmeci yaklaşımına rağmen kadınların toplumsal, siyasal ve hukuksal konumunu iyileştirmeye yönelik birçok adımın bu dönemde (1960-1967) atıldığını söylemek mümkündür (Sinkaya, 2010: 50).⁵

Özel ve kamusal alanda varlıklarına müdahale edilen, daha demokratik ve özgür bir İran hayaliyle Şah yönetimine⁶ karşı çıkararak büyük umutlarla Humeyni'yi destekleyen kadınlar, devrimden sonra hayal kırıklığı yaşamışlardır. Bütün vaatlerinden vazgeçen ve beklentilerin tam tersine mevcut hakları bile ortadan kaldırarak yeni yasaklarla kadınların hayatını sınırlandırmaya başlayan Humeyni ve Humeyni'nin yeni devleti, kadınları adeta yok sayan bir politika izlemeye başlamıştır. Kadınların haklarını elinden alan, onları mağdur eden birçok yasa çıkarılmış, kadınların çoğu da işlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. İslami rejimin kadınların hak ve özgürlüklerine çok ciddi bir biçimde zarar veren ilk hareketi, 26 Şubat 1979'da, 1967 yılında çıkarılmış olan Aile Koruma Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması olmuştur. Böylece kadınlar için yasal evlilik yaşı 13'e düşürülmüş, erkekler tek taraflı boşanma hakkı kazanmış⁷,

⁵ Kadınlara seçme ve seçilme hakkı, yargıda önce avukat sonra da yargıç olarak görev yapma hakkı verilmiş, 1967 yılında Aile Koruma Yasası'nda yapılan değişikliklerle boşanma, çok eşlilik, çocuğun velayetini alma gibi konularda kadınların lehine düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca kadınların evlenme yaşı 13'ten 15'e çıkarılmıştır (Abrahamian, 2011:177, 178).

⁶ Şah'ın hüküm sürdüğü dönem yoğun bir batılılaşma arzusunun hakim olduğu bununla birlikte hem genel olarak adaletsiz hem de birbiriyle keskin ve giderilmesi çok zor zıtlıklar içeren amaçlar ve politikaların izlendiği bir dönem olarak karakterize edilebilir. Şah bir yandan ülke içinde son derece baskıcı bir idari sistem kurarak kendi mutlakçı yönetimine zemin hazırlamış diğer yandan iktidarını mali ve askeri açıdan garantiye almak için ülkesini ABD'ye olabilecek en üst düzeyde bağımlı hale getirmiştir. Tüm bunlar Şah'ın İran'ın "düşmanı" ve ABD'nin ajanı olduğu düşüncesinin kitlelerde yerleşmesine yol açmıştır. Eğitimli İranlılar için liberalleşme, serbest seçim, anayasal demokrasi ve basın özgürlüğü demektir ve bunların hiçbiri Şah yönetimi varolduğu sürece gerçekleşemeyecekti. Diğer taraftan geleneksel-dindar kesimler açısından da Batılılaşma, Batıya ekonomik bağımlılığın bir ifadesi olmasının yanında daha da önemlisi toplumdaki ahlaki çöküntünün ve tüm kötülüklerin nedeni olarak algılanmaktaydı. Ayrıca Şah, İran tarihinde iktidarının sınırlarını ulemanın hareket alanını da kapsayacak biçimde genişletmeye ve onların geleneksel/dini liderlik konumlarının, tabiri caizse altını oymaya cesaret edebilmiş tek hükümdardır. Hükümet politikalarına muhalif tutum takındıkları takdirde din adamları da çok ciddi bir biçimde kontrol altına alınmışlardır. Ulemanın hem etkinlik alanı daraltılmış hem de toplumda sahip oldukları maddi ve geleneksel (dini-manevi) temellerin sarsılması hatta yitirilmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalması söz konusu olmuştur (Atay, 1997: 37, 38, 40).

⁷ İran Medeni Kanunu boşanma hakkını erkeğe vermektedir. Bunun nedeni erkeğin Kur'anda aile reisi olarak gösterilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Diğer taraftan kadın iki yolla boşanma hakkına sahip olabilmektedir. İlk olarak evlenirken nikah sözleşmesine konan bir maddeyle, ikincisi de "talak-ı hile" ile yani boşanma hakkını mihriyesini

çocukların velayet hakkının babalarına verilmesi devrimle kesinleşmiştir.⁸ Erkekler için çok eşliliğin (poligami) ilke olarak kabul edilmesi, kız ve erkek öğrencilerin ortak eğitim görmelerinin yasaklanması ve eğitimin köklü biçimde İslamileştirilmesi de devrimden sonra kadınlar aleyhine atılan adımlardandır. 3 Mart 1979'da Humeyni, Şeriat'a göre kadınların artık yargıç olamayacağını açıklamıştır. 6 Mart'ta da Humeyni, kadınların işyerlerinde hicap⁹ giymelerinin zorunlu olduğunu bildirmiştir.¹⁰ Humeyni bir konuşmasında, "Şu anda İran'da İslami bir hükümet var, kadınlar giyimde İslam'ın ölçülerine riayet etmeliler, özellikle bakanlıklarda çalışan kadınlar" sözleriyle özellikle devlet hizmetinde çalışan kadınları uyarmıştır (Aktaş, 1997: 32, 33). Artık hicap İran'da, Humeyni'nin ifade ettiği biçimde, kadının topluma katılmasının ön şartı sayılmaktadır. Aktaş (1997: 105) hicap'ın İran İslam Cumhuriyeti'nde taşıdığı anlamı ve rolü şu şekilde açıklamıştır: "... Hicap cinselliğin bastırılması veya deşifresi değildir. İslam cinselliği yasaklamadığı gibi kışkırtmaz da. Cinsellik mahrem alana taşınarak, bütün davranış ve ilişkileri belirleyen bir parametre olmaktan çıkmıştır. Bu durumda öne çıkan insani kimliktir. Mahremlüğün inşası ise, toplumsal alanı bir cinsel gösteri ve tahrik alanı olmaktan kurtarma amacını taşır. Müslüman kadın, bedenini

bağışlamak suretiyle satın alarak. Ayrıca iki tarafın anlaşması durumunda kadının mehriyesini bağışlamasıyla da boşanma gerçekleşir (Aktaş, 1997: 133).

⁸ Meclis tarafından Ocak 1981'de kabul edilen Kısas Kanununa göre taşlama ve kırbaçlama gibi cezalar kabul edilmiştir. Madde 33'e göre ise bir dürüst erkeğin şahitliği iki dürüst kadının şahitliğine denk kabul edilmiştir ki bu da bir kadının bir erkeğin yarısı olduğu anlamına gelmektedir (Sinkaya, 2010: 52).

⁹ Hicap İslam Cumhuriyeti'nin teokratik rejimin simgesi olan ideal Müslüman kadın tasavvurunu ortaya koymak için başvurduğu ideolojik tedbirlerden biridir. Rejimin tercih ettiği hicap şekli bir manto ve başörtüsü üzerine giyilen uzun siyah bir giysidir. Ancak bütün vücudu örten bir manto ve saç örtenek başörtüsü de hicap olarak giyilebilmektedir (Sinkaya, 2010: 53). Tahran'da gerçekleştirilen Hicap Seminerinde yapılan konuşmalarda hicap ve simgesel özellikleri şu şekilde açıklanmıştır: "Hicab, ilahi vaciplerden biridir. Ve İslam dininin zaruretlerindedir; ona riayet toplumda ve ailede ahlaki bereketin sağlanması, hayrın tahakkuku ve kayıtsız şartsız davranışların azalması için diğer ilahi ölçülere riayet kadar gereklidir. Bugün hicap yalnız bir giyim ölçüsü değil; Batı'nın kültürel sancıklarına karşı koruyucu bir kaynaktır... Hicap batının ölçü tanımayan kültürüne karşı bir mesaja da sahip..." (Aktaş, 1997: 39).

¹⁰ Bu zorlama İranlı kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasal alandaki konumunu ve haklarını çok ciddi bir biçimde sarsmış ve kadınların hayatına çok ciddi yasaklar ve sınırlamalar getirmiştir. İranlı ulema ve müslüman aydınlar ise özgürlüğü kısıtlayan ve insanın gelişmesine zarar verenin, toplumun felce uğramasına yol açanın örtü değil örtüsüzlük olduğunu, Hicap'ın kadına sosyal hayata katılım için en uygun şartları sağladığını, Hicap'ın kadınları sınırlamadığını aksine ona özgürlük ve özerklik verdiğini iddia etmektedirler (Aktaş, 1997: 27).

özgürce kullanma hakkına sahip olduğu bir mülkü gibi görerek değil, örtünmek suretiyle hem özgürlüğünü hem de onurunu korumuş olur...” . Örtünmek kadının özgür olmasının ön şartı olarak kabul edilmektedir.

Devrimin karakteristiği içinde kadınların rolü ve konumunu ortaya koyan sınırlar keskin hatlarla çizilmiş; devamındaki süreçte bütün kamusal mekanlarda ve resmi dairelerde cinsiyet ayrımı zorunlu tutulmuştur. 8 Mart 1979 tarihi bu düzenlemelere karşı bir protestoya dönüşmesine rağmen Nisan'daki referandum sonucunda % 98 “Evet” oyuyla İslam Cumhuriyeti kurulmuş ve beraberinde yeni rejimin İslami anayasa hazırlığı ve Şeriatı kurumsallaştırma çabaları başlamıştır (Sinkaya, 2010: 53). Kadınlarla erkekler arasında yapısal hukuksal eşitsizlikler, Humeyni'nin ölümünden sonra muhafazakar tepkiler sonucu daha da artmıştır (Khosrokhavar, Roy, 2000:159).¹¹

İran-İrak savaşının yarattığı iklim,kadın haklarındaki olumsuz gelişmelerin yerleşmesini sağlayan kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. Savaşın olağanüstü koşulları kadın hakları mücadelesini ikinci plana atmıştır. Bu kritik süreçte yapılmayacağı söylenen uygulamalar hızla devreye sokulmuştur. Kadınlar kamusal alana çıkabilseler de; “ıffetli kadınlar, anne ya da anne adayları” olarak davranmaları baskısı altındadırlar. En önemli sorun, erkek-egemen değerlerle yapılan devrimin kadınları ikincil bir konuma iterek indirgeyici bir bakışla tanımlama yoluna gitmesi ve kadınların özerklik taleplerini kabullenmemesi olarak özetlenebilir. “Flört etme hakkı”nı yok saymaktan, başarılı oldukları iktisadi-siyasi-kültürel kurum ve alanlarda kadınların ikincil konuma itilmesine kadar bir dizi pratiğin kökeninde de bu zihniyet yatmaktadır (Taşkın, 2008:34-35).

¹¹Hukukçu ve kadın haklar savunucusu Şirin Abadi kadının durumunu belirleyen yasalardaki tutarsızlık ve belirsizliği bir toplantıda şu şekilde belirtmiştir:” Siyasal erginlik yaşı hukuksal erginlikten farklıdır; bir kadın kimi zaman bir erkeğe eşdeğerdir (oy verme konusunda), kimi zamansa erkeğin yarısı kadardır (miras ve tanıklık), bununla birlikte cezai sorumluluğu daha küçük yaşta başlar ama her şeye rağmen yaşamı boyunca ergin kabul edilmez. 9 yaşında evlenebilir ama 15 yaşından önce çalışamaz çünkü çocukların çalışması yasaktır: 14 yaşında bir kız medeni hukuk ve ceza hukuku açısından ergindir, çalışma hakkı açısından ergin kabul edilmez. “ Abadi islamın üniter, tutarlı ve homojen olduğunu, yasalarda çelişkiler olmasının nedeninin İslam değil, İslam adına ataerkil ayrıcalıklarını sürdürmek isteyen insanlar olduğunu ifade etmiştir (Khosrokhavar, Roy, 2000:159).

İran Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı "Toplumsal Güvenliği Yükseltme Projesi" kapsamında oluşturulan, halk arasında ahlak polisi olarak bilinen ekipler, sokakta İslami kurallara uygun giyinmeyen kadınları gözaltına alabilmektedir. Gözaltına alınan kadınlar, ebeveynleri ya da eşleri tarafından ikinci kez aynı şekilde sokağa çıkmayacağına dair taahhütname imzalanmasının ardından serbest bırakılmaktadır ("Ruhani'den...", 2013). 1993'de İran'da, 113000 kadın kıyafet kanununa uymadıkları için tutuklanmıştır (Göz, 2008: 208). Kıyafet kurallarının/yasaklarının toplumsal ve kamusal alanda meydana getirdiği cinsiyet ayrımcılığı yanında politik aktivist kadınlar açısından en ağır darbe de siyasetten men edilmek olmuştur. Kadınların hayal kırıklığı direnişe dönüşse de yeni rejim baskıcı önlemleriyle her karşı çıkışı en ağır biçimde cezalandırmıştır (Kamacı, 2012).

Kadınların özel ve kamusal alandaki konumlarını belirleyen İslami sistemden ya da siyasal rejimden kaynaklanan sorunlar (eğitim hakkını, çalışma hakkını, siyasal, vb. haklarını engelleyici düzenlemeler, bazı işlerin kadınlar yasak olması, örtünme zorunluluğu, dinin kadını, özgürlüğünü kısıtlayıcı ritüelleri ve kuralları, vb.) kadınların hayatını çok ciddi bir biçimde sınırlandırmaktadır. Bu unsurların yanında, İran'la ya da İslam'la ilgisi olmayan sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik değerlerden, önyargılardan kaynaklanan sorunlar (ataerkillik, muhafazakarlık, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı taşıyan gelenekler, görenekler, değerler, vd.) da kadınların durumunu daha fazla zorlaştırmaktadır. İranlı kadınlar, öncelikle İran İslam Cumhuriyeti'ne özgü siyasi ve hukuksal yapı tarafından sınırlandırılmış ve konumlandırılmıştır. Diğer yandan ise tüm dünya kadınlarının paylaştığı varoluşsal problem olarak Beauvoir'in bahsettiği "kadınlık durumu" tarafından kuşatılmışlardır.¹²

¹²Kadınlık durumu, "... türün devamını sağlamaya yönelik bedensel donanım ve kapasite; bu üreme kapasitesinin çoğu zaman erkekler tarafından kontrolü ve kadının bireyselleşme çabası; hayat kurma ve kendine ait seçimler yaratma çabası ve bu yönde geliştirdiği stratejileri..." ni içerir (Durakbaşı, 2004).

Bir yandan hukuk ve kadınların toplumdaki yeri, diğer yandan da gelenek-göreneklerdeki değişimle rejimin getirdiği toplumsal ve kültürel normlardaki muhafazakarlık, İran'da feminist hareketleri tetiklemiştir. Hukukçu, parlamenter, gazeteci, sanatçı ve diğer aydın/öncü kadınlar harekete geçerek liberal basın ya da özel dergilerde kadınlarla ilgili sorunları dile getirmişlerdir (Khosrokhavar, Roy, 2000:157).¹³

1.3. İran'da Kadınların Siyasal Alandaki Konumu

Yeni rejimle birlikte Medeni Kanun'da Şeriat'ın katı bir şekilde uygulanması benimsenmiştir. Bu, kadınların haklar açısından Şah dönemi monarşi rejimindeki durumlarından da geriye gitmeleri anlamına geliyordu. Kadınların siyasi hayata ve çalışma hayatına katılma hakları sınırlanmış ama tamamen ortadan kaldırılmamıştır. Kadınlar düzenli seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahipler ama cumhurbaşkanı seçilememektedir. Geçmişin ve günümüzün hukukçuları arasında yaygın olan inanç (bazı istisnalar dışında), Şeriata göre kadınların devletin başı olamayacağı yönündedir. İran'da baskın olan görüş, kadınların kararlarının/karar vericiliğinin kabul edilemez olduğudur. Bazıları şeriat bakış açısıyla, bazıları yerel gelenek/örf ve alışkanlıklar temelinde ya da biyolojik özelliklerini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dayattığı cinsiyete dayalı iş bölümünün gereği olan cinsiyet rollerini vurgulayarak kadınların karar vericiliğine ve kararlarına/kurallarına tahammül etmemektedir. İslam toplumlarında şeriata göre kadın hakları, hala politik olarak mevcut kural koyucuların zihniyetine göre belirlenmektedir. Bu durum, kadınların siyasal alana katılımı ve etkinliği açısından çok ciddi bir problemdir. Meritokrasi sloganı hükümetin çeşitli aşamalarında popüler hale gelmiş olsa da; entelektüel ve uzman kadınların çoğunluğu devletin yönetim pozisyonlarına/karar verici makamlara erişim dışı bırakılmıştır. (Ridgeon, 2005: 263)¹⁴.

¹³ İranlı feministler gerçek bir kamuoyu oluşturma seferberliği içindedir. Modern İran'da kadınlar birçok erkekle birlikte günlük yaşamda karşılaştıkları sorunların tamamen bilincinde olarak hareket etmektedirler. Feminizm bir fikir tartışması değildir en azından kent ortamında kesinlikle her sınıftan kadının gerçekten hissettiği toplumsal aşağılanmanın bir ifadesi olarak görülmektedir (Khosrokhavar, Roy, 2000:162).

¹⁴ Fakihler arasında bazıları, Şeriatta tavsiye edilen kadının aile ilişkileri ve çocuk aile konuları dışında toplumda herhangi bir faaliyete katılmasını kabul etmemektedir. Bazıları da Şeriata göre kadınların milletvekili ve bakan

Kadınlar yargıç olmaktan men edilmiş, üniversiteye girişleri de belirli alanlarla sınırlanmıştır. Anne ve eş olarak sorumluluklarını yerine getirmelerini etkilemediği sürece iş gücüne katılma hakkı tanınmıştır. Ancak kadınların oldukça sınırlanmış bu haklarını kullanabilmeleri de “kadınların İslami rejime uygun şekilde giyinmeleri/örtünmeleri” gibi çok ciddi bir koşula bağlanmıştır ki bu da, devrime katılan kadınların hiç beklemediği bir durumdur (Sinkaya, 2010:55-56).

Hak ve özgürlükler açısından geniş kapsamda sınırlamalara, yasaklara maruz kalan kadınların bu durumu, 1989 yılında Humeyni'nin ölümüyle cumhurbaşkanı seçilen Haşimi Rafsancani dönemine kadar katlanarak devam etmiştir. Siyasal açıdan pragmatist bir yaklaşım benimseyen Rafsancani döneminde şeriata uyma açısından rahatlama yaşandığı, İslam'ın katı ve dayatmacı bir anlayıştan daha çağdaş ve esnek bir anlayışa doğru uyarlanması çabalarının görüldüğü söylenebilir. Eğitim kurumları ile öğrenci ve akademisyen sayısında artış gözlenmiştir. Batıya daha ılımlı yaklaşan Rafsancani'nin açtığı kapıdan kadınlar mümkün olduğunca faydalanmaya çalışmış, giyimden, eğitime, kamusal alandaki sınırlamalardan iş bulma koşullarına kadar kadınların durumunda kimi kısmi iyileşmeler görülmüştür. Fakat o kadar yasak ve sınırlandırmaya karşı bu kazanımlar çok düşük düzeyde kalmıştır. Bu nedenle daha radikal ve kapsamlı dönüşümler için daha fazla hak ve özgürlük vaat eden Hatemi, özellikle bu yönde yoğun talebi olan kadınların oylarıyla 1997'de Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Duman (2001: 97) bu durumu; “... kadınlar, ezilenler yani İran toplumu düşünürken kurulu düzenin beyaz kolalı gömleklerini cass diye yaktı. Ve alarm çaldı...” şeklinde açıklamıştır.¹⁵

olmalarına izin vermek şöyle dursun belediye meclisi aday ve üye seçimlerinde kadınların yetkinliğini reddetmektedir (Ridgeon, 2005:263).

¹⁵Duman (2001: 97, 98) İran'da kadınların kamusal alanda var olma mücadeleleri ve bu doğrultudaki değişimi erkeğin ve kadının rollerindeki değişimi kimi benzetmelerle açıklamıştır. Evinden kocasından kaçan kadın/halk reform istemektedir ve bu değişim demektir. Evin babası artık karısının evde olmayıp kendisini karşılamamasına kendisine yemek bile yapmamasına içerleyip durumu güç merkezinde, düzenin temsilcisi Ticaret Odası Başkanına

1996 meclis seçimlerini bir çok İranlı yazar “kadınlar seçimi” olarak adlandırılmıştır. Hatemi özellikle kadınların ve gençlerin sorunlarına çözüm bulunması gerektiğini vurguladığı seçim sürecinde, özellikle kamusal alanda dayanılmaz noktalara gelmiş baskı ve kontrollerin gevşeyebileceği umudunu verebildiği için, bu baskılardan en çok etkilenen toplumsal kesimlerin başında gelen kadınların yanı sıra gençlerin de kitlesel olarak oyunu almıştır (Gülmez, 1997: 19,26). 1997-2005 arasında devlet başkanlığı yapan Hatemi, Anayasayı Koruma Konseyi’nin vetoları nedeniyle reformlarını istediği düzeyde gerçekleştirememese de; muhafazakâr zincirin halkalarını mümkün olduğunca kırmaya çalışmış ve uygulamaya dair bazı kuralları, kadınların beklentileri doğrultusunda hayata geçirmiştir. Kadınları sadece seçim propagandası olarak kullanmamış, görevinin sonuna dek kadınlara destek olmuştur. Hatemi kabinesi, sanat, eğitim, sivil toplum kuruluşları, medya, feminist oluşum, azınlıklara saygı, entelektüel hareketler vb. konularda önemli adımlar atmıştır. En önemlisi, kadınlar toplumda sözü geçen bireyler haline gelerek kamusal alanda daha da aktifleşmişlerdir (Kamacı, 2012). Hatemi ilk defa bir kadını, Massoumeh Ebtekar’ı, 1997 yılında Çevreden Sorumlu Cumhurbaşkanı Yardımcılığına getirmiştir. Yine aynı yıl, Zahra Shoja’i’yi kadın konusunda kendisine danışman olarak atamış ve daha sonra Shoja’i başkanlığında Kadınların Katılımı Teşvik Merkezi’ni kurmuştur. 1998’de dört kadın sorgu hakimi atanmıştır. 1999’da Zahra Rahnavard, al-Zahra Üniversitesi’ne rektör olarak atanan ilk kadın olmuştur. 1979’dan beri ilk kez 2000’de, 8 Mart Uluslararası Kadın Günü kutlanmıştır. 2000 yılındaki 6. dönem meclis seçimlerine kadınların katılımları sadece % 4.4 düzeyinde olmuştur (Radmard, 2013: 88).

anlatır ve o da erkeklere dönerek “bu iş sadece babayı ilgilendirmez, bugün bana yarın sana” der. Gömleğinde ütü yanığı olan bir erkek bu yanığın nasıl olduğunu karısına sorduğunda “düşünüyordum” yanıtını aldığı söyler. Yani kadınlar düşünürken erkeklerin gömleklerini ütü ile yakmışlardı. Bu durum iktidar olan erkekleri/muhafazakarları harekete geçirerek yasakların daha kapsamlı bir biçimde genişletilmesi çabalarıyla ve reformcu-muhafazakar kutuplaşmasının keskinleşmesi ile sonuçlanmıştır. İran’ın muhafazakarlarının İran’da siyah çarşafı İran İslam Cumhuriyeti kadınlarının milli üniforması olarak görmeleri, kadınların zorunlu olan örtünme kurallarına uymak için kullandıkları başörtüsü ve giysilerde öncelikle siyahı ikincil düzeyde gri, kahverengi ve maviyi kabul edip siyahtan beyaza doğru renklenmeyi değerlerden ve dinden uzaklaşma olarak görmeleri, siyaha vurgu yaparak diğer renklere karşı çıkmaları kadınların kamusal alanda daha da baskı altına alınmalarını sağlayan yasaklar zincirini güçlendiren halkalardan biridir.

Hatemi'nin reformcu hükümetine rağmen, kadın haklarında tüm iyileştirme adımlarına ve kadınların siyasal ve toplumsal alanda görünürlüğüne artmasına karşılık; kadınlar hala erkeklerin yasal eşiti olmaktan çok uzaktırlar ve kadınlara karşı ayrımcı olan tüm yasalar yürürlüktedir (Sinkaya, 2010: 61, 62).

Cumhurbaşkanlığı için 1997 seçimlerinde ilk kez kadın olarak başvuruda bulunan Azam Talekani'nin adaylığı, sırf kadın olduğu için reddedilmiştir ("Kadının Fendi ...", 2001). "Eğer kadınlar cumhurbaşkanını seçebiliyorsa, seçilebilmeli de" diyerek 8 Haziran 2001'de yapılan devlet başkanlığı seçimleri için adaylık başvurusunda bulunan ikinci kadın olan Fahrad Hosravi'nin başvurusu da, seçime katılacak adayın seçkin bir erkek olmasına vurgu yapan görüşün hâkim olduğu Konsey tarafından reddedilmiştir ("İran'da İlk Kez...", 2013). Hosravi'nin adaylığı vasıtasıyla muhafazakar kadın, Hatemi'nin büyük destek aldığı kadın oylarını bölmeyi hedefledikleri savunulmuştur ("İran'da Bir İlk Daha", 2001). Bu tezden hareketle ortaya çıkan tabloda, İran'da kadınların iktidar yarışında özne olarak siyasal alana dahil edilmek istenmesinden ziyade, kadınların siyasal alanda araçsallaştırılarak siyasal erkin rakiplerin eline geçmemesi için kadın oylarını toplamak amaçlı stratejik bir yaklaşımın izi görülmektedir.

Hatemi sonrasında İranlı kadınlar için her açıdan ilerleme durmuş, geriye doğru adımlar atılmaya başlanmıştır. 2005 ve 2009 yıllarında Cumhurbaşkanı seçilen Ahmedinejad, Hatemi'nin kurmaya ve temellendirmeye çalıştığı tüm reformları yerle bir etmiş, Hatemi'nin demokratikleştirmeye çalıştığı İran, özellikle kadınlar için kâbusların vatanı olmuştur. "İslami İlke" adı altında kadınlar için pek çok dayatma söz konusu olmuştur. Ahmedinejad önderliğindeki İran'da yürütülen politikalar kadınların kamusal alandan izole edilip eve hapsolmesi üzerine odaklanmıştır. Ahmedinejad'ın seçildikten sonra, Hatemi'nin reformcu Zahra Shoja'i'yı atadığı Kadınların Katılımı Merkezi'nin başına muhafazakar Zohreh

Tabibzadeh Nouri'yi ataması ve bu kişinin kurumun adını “Kadın ve Aile Meseleleri Merkezi”ne çevirmesi, bu yönde atılan adımların başlangıcı olmuştur. Ahmedinejad’ın atadığı İslami İrşad ve Kültür Bakanı’nın kadınların akşam saatlerinde çalışmalarını kısıtlayan bir direktif yayınlaması da devamında gelmiştir (Taşkın, 2008: 36). Nüfus artışını hararetle savunan Ahmedinejad’a göre kadının asli görevi, mümkün olduğunca çok çocuk doğurarak eşine her daim hizmet etmesidir. (Kamacı, 2012). Ahmedinejad’ın bu yaklaşımı, kendisinin ve devletin kadınlara yönelik izlediği politikaların temel belirleyicisi olmuştur. 2013 Haziran ayında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Hasan Ruhani kazanmıştır.

Kabinesi sadece erkeklerden oluşan İran’ın yeni Cumhurbaşkanı Ruhani, hükümetten kadınları üst düzey görevlere atamalarını istemiştir. Bunun sonucunda Masume Ebtekar Cumhurbaşkanı Yardımcılığı, Pervin Dadandiş Cumhurbaşkanlığı Kadın Konuları Danışmanlığı, Merziye Efhem Dışişleri Bakanlığı Sözcülüğü ve Elham Eminzade Meclis Başkan Yardımcılığı görevine atanmıştır. Bunların yanı sıra Ruhani, İran’da [spor](#) alanında kadınlara yönelik yasakları kaldırmaya yönelik bir hamle yaparak, 24 yaşındaki kadın sporcu Shirin Gerami'nin Londra’da yapılacak Dünya Triatlon Şampiyonası’nda yarışması için izin vermiştir (“İran’da kadın atlete izin verildi”, 14.09.2013), (“İran’ın Yeni Cumhurbaşkanı Yardımcısı Kadın”, 11.09.2013). Ruhani, İslami kurallara uygun giyinmeyen kişilerin ahlak polislerince gözaltına alınması konusunda, “Hicap” konusunda herhangi bir uyarıda bulunmak gerekiyorsa bu vazifeyi okulların, üniversitelerin ve camilerin üstlenmesi gerektiğini, uyarının yapılacağı son aşamanın polis olması gerektiğini belirtmiştir (“Ruhani'den "Ahlak Polisi" Açılımı”, 10.10.2013). Ruhani’nin kadın hakları konusunda ne kadar ilerleme kat edeceğini ve cinsiyet ayrımcılığının toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda kaldırılmasına ne kadar katkı sağlayacağını zaman ve icraatları gösterecektir. Ama görünen gerçek, İranlı kadınların eşitliği için atılması gereken çok büyük adımlara ihtiyaç olduğudur.

2012 seçimlerinde 290 üyeli mecliste 9 milletvekili kadındır (Kamacı, 21.08.2012). 2013 Ağustos ayında İran'da Kazvin şehrindeki yerel meclise vekil olarak seçilen 27 yaşındaki genç siyasetçi Nina Siahkali Moradi, 'fazla güzel olduğu' "İslami kurallara" uygun olmadığı gerekçesiyle görevini yerine getirmekten alıkonulmuştur. 10 binden fazla oy alarak 163 aday içerisinde 14'üncü olan Moradi'nin, muhafazakarlar tarafından belediye meclisinden ihraç edilmesini üst düzey bir belediye görevlisi "Mecliste manken görmek istemiyoruz" şeklinde açıklamıştır ("Güzelsin ...",16.08.2013).

Aralık 2013'de yapılan seçimlerde İran'da ilk defa Sünni bir kadın belediye başkanı seçilmiştir. Tahran'daki İslami Azad Üniversitesi Bilim ve Araştırma Birimi'nde doğal kaynak yönetimi konusunda yüksek lisans derecesine sahip olan 26 yaşındaki mühendis Samiyeh Beloçzehi, İran'ın güneyindeki Sistan-Belucistan bölgesindeki Kalat kentinden Belediye Başkanı seçilmiştir. Zengin ve nüfuzlu bir aileden gelen Baloçzehi'nin ablasının da şehir meclisinde olduğu belirtilmiştir ("İran'da Hem Kadın...", 10.12.2013).

2. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR

Bu bölümde yapılan araştırma hakkında genel açıklamalar yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmada İran İslam Cumhuriyeti'ndeki kadınların mevcut konumu; sosyo-demografik, toplumsal, hukuksal ve siyasal açıdan ortaya konmaktadır. İran'da kadınları kuşatan sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal iktidar yapıları sarmalının kadınların mevcut konumları üzerindeki etkilerini saptamak çalışmanın temel amaçları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda yapılan ampirik çalışma ile İranlı kadınların; sosyo-demografik, sosyo-kültürel ve psikolojik, sosyo-ekonomik ve siyasal özelliklerini/profilini saptamak amaçlanmıştır. Çalışmanın temel amaçlarından biri de tespit edilen örneklem kapsamında ve yapısal belirleyiciler temelinde İranlı kadınların sosyo-ekonomik, kültürel, psikolojik ve siyasi tutum

ve değerlerini ortaya koymaktır. Alan çalışmasından elde edilen veriler çerçevesinde İranlı kadın profiline yönelik genel bir çerçeve sunmak hedeflenmiştir. Çalışmada hedeflenen bir diğer nokta da kadınların toplumsal ve siyasal konumlarını geliştirmelerini engelleyen yapılar ve unsurları saptamaktır. Bu kapsamda kadınların mevcut sorunları, beklenti ve ihtiyaçları ile mevcut sorunlara çözüm önerilerini ortaya koymak da amaçlar arasında yer almıştır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma 2012 Temmuz ayında yapılmış olup bu tarih itibarıyla İran İstatistik Kurumu'nda resmi nitelikli demografik veriler en son 2006 yılına ait olduğu için zorunlu olarak bu yılın verileri esas alınmıştır. 2006 yılında yapılan nüfus sayımına göre İran'ın nüfusu 70.495.782 kişi olup 34.627.528'i kadındır (İran İstatistik Merkezi, 2007).

Araştırmanın evrenini İran İslam Cumhuriyeti'nin büyük illerinden¹⁶ olan; Tahran, Tebriz ve İsfahan'ın kent merkezlerinde yaşayan 18 yaş ve üzeri kadınlar oluşturmuştur. Bu üç büyük kent taşıdığı özellikler itibarıyla demografik özellikleri, nüfus büyüklüğü, etnik, siyasi ve dinsel yapısı gibi kimi temel unsurlar açısından heterojen nitelik taşıyan metropol kentler olup; İran İslam Cumhuriyeti'ni temsil edici özellikler taşımaktadır. Bu evrenin toplam nüfusu 3.657.268'dir.

$\alpha=0,05$ düzeyinde istatistiksel bakımdan anlamlılık taşıyan örneklem büyüklüğü 405'tir. %95 güven düzeyinde saptanan örneklemin; % 71,85'ini (291 kişiyi) Tahran, % 8,88'ini (36 kişiyi) Tebriz, % 19,26'sını da (78 kişiyi de) İsfahan'daki 18 yaş ve üzeri kadınlar oluşturmuştur. ¹⁷ Anketler; bu kent merkezlerinin kendi içlerinde gelişmişlik düzeyine göre

¹⁶ İl, İran'da Türkiye'den farklı bir yerleşim birimidir. Türkiye coğrafi açıdan 7 bölgeye bölünmüştür ve her bölge, o bölge sınırları içindeki şehir, ilçe, bucak ve köyleri kapsar. Bu bağlamda il İran'da Türkiye'deki, bölge kavramına denk düşmektedir. İl olarak adlandırılan yerleşim yeri, Türkiye'nin bölgeleri gibi o yerleşim yerindeki tüm şehir, ilçe, bucak ve köyleri kapsamaktadır. İran'da halen 30 il, 336 ilçe, 889 bucak, 1.016 şehir ve 2.400 köy bulunmaktadır (İran İstatistik Merkezi, 2007).

¹⁷2006 yılı itibarıyla Tahran'ın nüfusu 7.803.883, kadın nüfusu 3.817.464 18 yaş ve üzeri kadın nüfus ise 2.900.320'dir. Tebriz'in nüfusu 1.398.060, kadın nüfusu 682.957 18 yaş ve üzeri kadın nüfusu 182.337'dir. İsfahan'ın nüfusu 1.602.110, kadın nüfusu 784.993, 18 yaş ve üzeri kadın nüfusu 574.611'dir (İran İstatistik Merkezi 2006 Raporu, İstatistik Merkezi Yayınları, Tahran 2007).

sınıflandırılan (az gelişmiş/alt gelir grubuna dahil, orta düzeyde gelişmiş ve gelişmiş/üst gelir grubuna dahil) mahallelerinden tesadüfi örneklem tekniği ile seçilen hanelerde oturan kadınlara uygulanmıştır.

2.3. Araştırmanın Veri Toplama Yolu ve Teknikleri

Araştırmanın kuramsal çerçevesini İranlı kadınların sosyo-demografik, toplumsal, hukuksal ve siyasal koşulları oluşturmaktadır.

Uygulamalı olan bu çalışmada nicel araştırma tekniklerinden anket tekniği kullanılmıştır (Gökçe, 2012: 81-109). Nicel veri toplama tekniği yoluyla İran'da yaşayan kadınların mevcut konumları betimlenmiş ayrıca buna neden olan unsurlar, yapılar ve kurumlar saptanarak çeşitli açılardan profilleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Alan çalışması tamamlandıktan ve veriler elektronik ortama aktarıldıktan sonra SPSS aracılığıyla veriler analiz edilmiştir.

2.4. Alanda Karşılaşılan Güçlükler

Araştırma sürecinde çalışılan ülkenin yapısal özelliklerinden kaynaklanan çok önemli sınırlılıklar söz konusu olmuştur. Siyasi, yönetsel ve hukuksal açıdan çok katı kuralların hakim olduğu İran'da ampirik araştırma yapmak başlı başına risk oluşturmuştur. Araştırmada sadece nicel veri toplama tekniklerinin değil nitel veri toplama tekniklerinin de uygulanması -özellikle kadınlarla derinlemesine mülakat yapılması- planlanmış olmakla birlikte İran'daki engellemelerden dolayı bunu gerçekleştirmek mümkün olmamıştır. Resmi sınırlılıklar/engeller kadar kişisel güvenlik sorunu da söz konusu olmuş, ülkede hakim olan katı ve aşırı korumacı güvenlik algısı içindeki siyasi ve yönetsel atmosfer, anket formunun uygulanmasını ciddi biçimde zorlaştırmıştır. Bu nedenle, örneklem büyüklüğü planlanandan daha az düzeye indirilmek zorunda kalınmıştır. Anket uygulayan kişiler kadar anket uygulanan kişilerin de güvenlik kaygısı taşıması, anket uygulayacak kişi bulunmasını ve anket sorularının tamamının

yanıtlanmasını oldukça zorlaştırmıştır. Anket formlarının analizinin daha sağlıklı ve işlevsel olması için soruların kapalı uçlu hazırlanması ve cevapların standartlaştırılması zorunluluk olmuştur. Karşılaşılan bürokratik engellerin yanı sıra sorulacak sorulara resmi yetkililer tarafından müdahale edilmesi de çalışmanın çerçevesini zorlamış ancak sorular müdahalenin etkilerini en az düzeye indirgeyecek şekilde yeniden düzenlenmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN BULGU VE ANALİZLERİ

Araştırmada nicel veri toplama tekniği ile elde edilen ve analizi yapılan veriler, sistematik olması açısından İran İslam Cumhuriyeti'nde yaşayan kadınların sosyo-demografik, sosyo-kültürel ve psikolojik, sosyo-ekonomik ve siyasal özellikleri/profili şeklinde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

3.1. İranlı Kadınların Sosyo-Demografik Profili

Sosyo-demografik durumu saptamaya yönelik olarak kullanılan göstergelerden bazıları; eğitim durumu, medeni durum, yaş, etnik köken, ana dil, din, mezhep, doğum yeri, yaşanan yerin kır/kent olma özelliğidir.

Kadınların %'84.7'si kent kökenli, %15.3'ü kır kökenlidir. Kentli olma ya da köylü kalma durumu, geleneksel ya da modern davranış kalıplarını benimseme ve bu kültürleri taşıma açısından önem taşımaktadır. Toplumsal ve kültürel bir örgütlenmenin olduğu yerleşim alanı olarak kentler, sürekli bir toplumsal gelişim gösteren, bütünleşme derecesinin yüksek olduğu (Keleş, 1973:7) ve “fertler arası ilişkilerde geleneksel ilişkilerden çok rasyonel davranışların ağırlıkta olduğu, günümüze has bir yerleşme biçimi ve topluluk türü olarak tanımlanmaktadır (Sencer, 1979: 9).

Çizelge 1 Tablo 1'de yaş dağılımına ilişkin veriler yer almaktadır. Ankete katılan kadınlar 26-35 yaş aralığında yoğunlaşmıştır (% 36). Yapılan istatistiksel analizler sonucunda alt sınıfa mensup olan kadınların yaş ortalamasının daha yüksek olduğu ve de nüfus

gençleştikçe eğitim düzeyinin yükseldiği görülmüştür. Eğitim düzeyi en yüksek yaş grubu 26-35 yaş aralığıdır (Tablo.2).

Çizelge 1. İranlı Kadınların Sosyo-Demografik Profili

Tablo.1 Yaş Dağılımı			Tablo.2 Eğitim Düzeyi		
Yaş Aralığı	Sayı	Oran	Eğitim Düzeyi	Sayı	Oran
18-25 arası	104	25.7	Okur-yazar değil	6	1.5
26-35 arası	146	36.0	Okur-yazar	19	4.7
36-45 arası	58	14.3	İlkokul mezunu	20	4.9
46-55 arası	62	15.3	Ortaokul mezunu	23	5.7
56-65 arası	22	5.4	Lise mezunu	93	23.0
66-75 arası	8	2.0	Yüksekokul mezunu	52	12.8
76 ve üzeri	5	1.2	Üniversite mezunu	118	29.1
Genel Toplam	405	100.0	Yüksek Lisans mezunu	60	14.8
			Doktoralı	13	3.2
			Cevap vermek istemedi	1	0.2
			Genel Toplam	405	100.0

Tablo.3 Anne-Babalarının Eğitim Düzeyi					Tablo.4 Dini		
Eğitim Düzeyi	Anne		Baba		Dini	Sayı	Oran
	Sayı	Oran	Sayı	Oran			
Okur-yazar değil	83	20.5	54	13.3	İslam	382	94.3
Okur-yazar	50	12.3	51	12.6	Hristiyan	2	0.5
İlkokul mezunu	42	10.4	46	11.4	Dini inancı yok	9	2.2
Ortaokul mezunu	28	6.9	27	6.7	Cevap vermek istemedi	12	3.0
Lise mezunu	131	32.3	130	32.1	Toplam	405	100.0
Yüksekokul mezunu	20	4.9	36	8.9			
Üniversite mezunu	27	6.7	35	8.6			
Yüksek Lisans mezunu	6	1.5	7	1.7			
Doktoralı	3	.7	5	1.2			
Cevap vermek istemedi	15	3.7	14	3.5			
Genel Toplam	405	100.0	405	100.0			

Tablo.5 Medeni Durumu		
Medeni Durum	Sayı	Oran
Bekar	179	44.2
Evli	176	43.5
Boşanmış	19	4.7
Eşi vefat etmiş	29	7.2
Eşi evi terk etmiş	2	0.5
Genel Toplam	405	100.0

Eğitim yaş ilişkisine bakıldığında; sadece okur yazar olanların % 10.5'i, ilkokul mezunu olanların % 20'si, ortaokul mezunu olanların % 17.4'ü, lise mezunu olanların % 25.8'i, yüksek okul mezunu olanların % 26.9'u, üniversite mezunu olanların % 45.8'i, yüksek lisans mezunu olanların % **61.7**'si, doktora mezunu olanların % **53.8**'i 26-35 yaş arasındaki kadınlardır.

Ankete katılan kadınların yaklaşık % **60**'ı yüksekokul ve üzeri eğitim kurumu mezunu olup sadece % 1.5'i okuryazar değildir. Tüm dünyada kadınların eğitim olanaklarından erkeklere oranla daha az yararlandığı ve toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizliklerin devam ettiği

göz önüne alındığında ankete katılan İranlı kadınların eğitim düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Anket kapsamındaki kadınların anne ve babaları çoğunlukla lise mezunu olup annelerin % 20,5'i babaların ise % 13,3'ü hiç okuma-yazma bilmemektedir (Tablo.3).

Kadınların % 43.5'i evli, % 44.2'si bekar. %7.2'sinin eşi vefat etmiştir (Tablo 5). Bu oranlarda İran'da kadın ile erkek arasındaki beklenen yaşam sürelerinin farklı olmasının da payı bulunmakta olup yalnız yaşayan yaşlı kadın nüfus erkek nüfustan daha fazladır.

3.2. İranlı Kadınların Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Profili

Kadınların sosyo-kültürel ve psikolojik özelliklerini ortaya koyan temel değişkenler; evlenme biçimi, çocuk sayısı, ideal evlenme yaşı, kadının ve erkeğin aile içindeki temel görevleri, memnuniyet düzeyi, örtünme nedeni'dir.

Evlilik yaşı itibarıyla ankete katılan kadınlarda 18 yaş altı evlilik oranı yaklaşık % 36'dır ve bu yüksek bir orandır (Çizelge 2 Tablo.6). Evlilik yaşı kadınların eğitim hizmetlerinden yararlanma düzeyini, istihdama katılımlarını ve kendi yaşantıları üzerine söz sahibi olup olmadıklarını göstermesi bakımından önemli bir kriterdir. İran İslam Cumhuriyeti'nde örneklem düzeyinde de görüldüğü üzere küçük yaşta evlilikler yaygındır. Çocuk yaşta evlilikler, çocukları eğitimden uzak tutmakta, çalışma hayatında nitelikli iş bulma fırsatlarını ellerinden almakta ve yoksulluğa karşı savunmasız bırakmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olan kız çocukları erken yaşlarda hamile kalıp çocuk sahibi olmaktadır. Küçük yaşta anne olan genç kadınlar, eğitim düzeylerinin düşük olması nedeniyle, ücretlerin düşük olduğu, sosyal güvencesi olmayan ev temizliği gibi günübirlik işlere gitmek zorunda kalmaktadır.

Evlenme yaşı eğitim düzeyi ilişkisine bakıldığında; 12-14 yaş arası evlenenlerin % 22.2'sinin okuryazar olmadığı tespit edilmiştir. Sadece % 33.3'ü okuryazardır. Bunların ise % 16.7'si ilkokul, % 5.6'sı ortaokul, % 16.7'si lise mezunu olup % 5.6'sı yüksek lisansını yapmıştır.

15-17 yaş arası evlenenlerin % 1.6'sı okuma yazma bilmemektedir. Sadece % 15.9'u okuryazardır. Bunların ise % 25.4'ü ilkokul, % 15.9'u ortaokul, % 34.9'u lise, % 1.6'sı yüksekokul, % 3.2'si üniversite mezunu olup % 1.6'sı yüksek lisans mezunudur. Eğitim düzeyi arttıkça evlenme yaşının da artmakta olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge2. İrani Kadınların Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Profili (1)

Tablo. 6 Evlenme Yaşı			Tablo. 7 Evlenme Yöntemi		
Yaş Aralığı	Sayı	Oran	Evlenme Yöntemi	Sayı	Oran
12-14 arası	18	8.0	Görücü Usulü	50	12.3
15-17 arası	63	27.9	Geleneksel Yöntemler	116	28.6
18-20 arası	60	26.5	Anlaşmalı/Tanışarak	58	14.3
21-23 arası	52	23.0	Cevap Vermek İstemedi.	181	44.7
24-29 arası	31	13.7	Genel Toplam	405	100.0
30 ve üzeri	2	0.9			
Cevap Vermek İstemedi	179	44.2			
Genel Toplam	405	100.0			
Tablo.8 Kız Çocukları İçin Uygun Evlenme Yaşı			Tablo. 9 Mehriye Alma Nedeni		
Uygun Evlenme Yaşı	Sayı	Oran	Mehriye Alma Nedeni	Sayı	Oran
16-19 arası	14	3.5	Gelenek/dini gerekçelerle	31	7.7
20-24 arası	105	25.9	Kadına maddi güvence sağladığı için	10	2.5
25-29 arası	206	50.9	Ailesinin/Akrabalarının İsteği/Baskısıyla	75	18.5
30 yas ve üzeri	65	16.0	Eşinin isteğiyle	2	0.5
Kararsız	11	2.7	Eşi ve kendisinin isteğiyle	4	1
Cevap vermek istemedi	4	1.0	Kendi isteği	1	0.2
Toplam	405	100.0	Mehriyeye inanmıyor	3	0.7
			Diğer nedenler	3	0.7
			Cevap vermek istemedi	276	68.1
			Genel Toplam	405	100.0

Örnekleme dahilinde kadınlar için ortalama ilk evlenme yaşı 15-20 yaş arasıdır. İstatistiksel olarak yapılan kıkare çözümlemesi sonucunda sınıfsal konumla evlenme yaşı arasında ilişki olduğu %5 anlamlılık düzeyinde görülmüştür. Sınıfsal konum düştükçe evlenme yaşı da eğitim düzeyi de düşmektedir. Altsınıfa mensup olanların % 15'i 12-14 yaş arası, % 35'i 15-17 yaş arası, % 26.3'ü 18-20 yaş arası, % 15'i 21-23 yaş arası, % 8.8'i 24-29 yaş arası evlenmiştir.

Evlenme biçimi itibarıyla bakıldığında, ankete katılan kadınların % 51.3'ünün geleneksel biçimde % 22.1'inin görücü usulüyle % 25.7'sinin ise anlaşmalı/tanışarak

evlendikleri görülmüştür (Tablo.7). Yaş arttıkça görücü usulüyle ya da geleneksel biçimde evlenme oranı artarken nüfus gençleştikçe anlaşmalı evlilik oranı da artmaktadır. 26-35 yaş aralığındakikadınların % 56.9'u anlaşarak/tanışarak evlenmesine rağmen% 34'ü görücü usulüyle evlenmiştir. 18-25 yaş arası kadınların % 79,3'ü'nün görücü ya da geleneksel usüllerle evlenmiş olduğu da göz önünde bulundurulduğunda kadınların evlilik kararında söz sahibi olma konumunun zayıf olduğu, yeterince etkin rol üstlenmediği anlaşılmaktadır.

Çocuk sayısına bakıldığında ortalama yoğunluk 2 çocuk olarak saptanmıştır. Daha fazla çocuk sahibi kadınlar sadece % 15'i oluşturmaktadır. Bu kadınların çoğunun özellikle 46 ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir. Genç nüfusta ise çocuk sahibi olma eğilimi azalmaktadır.

İstatistiksel olarak yapılan kıkare çözümlemesi sonucunda eğitim düzeyi ile çocuk sayısı arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Okuryazar olmayanların % 33.3'ünün 3, % 50'sinin 4-5, %16.7'sinin 8 ya da daha çok çocuğu, sadece okur-yazar olanların % 11.8'inin 2 çocuğu, % 41.2'sinin 4-5 çocuğu, % 29.4'ünün 6-7 çocuğu vardır. İlkokul mezunu olanların % 15'i 2, % 25'i 3, % 35'i 4-5, % 25'i ise 6-7 çocuğa sahiptir.

Üniversite mezunlarının % 52.3'ünün hiç çocuğu yoktur. % 25'inin 1, % 13.6'sının 2, % 9.1'inin 3 çocuğu vardır. Doktora mezunlarının % 25'inin hiç çocuğu yoktur. % 50'sinin 1, % 25'inin ise 2 çocuğu vardır.

İstatistiksel olarak yapılan kıkare çözümlemesi sonucunda kadınların eğitim düzeyi arttıkça çocuk sayısının azaldığı görülmüştür. Bu durum, eğitim düzeyi yüksek kadınların ekonomik ve sosyal yaşam standartlarını yükseltme ve sürdürebilme çabaları, üreme sağlığı ve aile planlaması yöntemleri konusunda daha bilinçli olmaları ile ilişkilendirilebilir. Bunun yanı sıra, kadınların eğitim sürecinin devam etmesi de çocuk sahibi olma yaşını geciktirmektedir. Aldığı eğitimi çalışma hayatına aktif katılım göstererek değerlendiren kadınlar, çocuk sahibi olma yaşını ertelemekte ve böylece daha az çocuk sahibi olmaktadır.

Kız çocukları için uygun evlenme yaş aralığını, ankete katılan kadınların yaklaşık % 51'i 25-29 yaş olarak belirtmiştir (Tablo.8). Ankete katılan kadınların, çocuk gelin oranı yüksek olan İran'da çocuk yaşta gelin olunmasını istemediği, kadınların eğitim ve çalışma hayatına girmesi için uygun olan bir yaş aralığını tercih ettikleri görülmektedir.

Kız çocukları evlendirilirken başlık parası geleneğine benzer bir biçimde İran'da alınan mehriye verme oranına bakıldığında bu soruyu yanıtlayan kadınların sadece % 1.3'ünün mehriye almadığı, % 0.4'ünün de maddi karşılığı olmayan çiçeği, % 0.9'unun söz/ şart koşma şeklinde mehriyeyi kabul ettiği görülmektedir. Cevap vermeyenler dışında ankete katılan kadınların yarısı evlenirken mehriye geleneğine uygun bir biçimde maddi karşılığı olan altın, para, taşınmaz vb. şey almıştır. Soruyu yanıtlayanların % 58.1'i ailesinin/çevresinin baskısı ile % 24'ü de gelenek olduğu için mehriyeyi aldığını belirtmiştir (Tablo.9). Gerek tutum gerekse davranış olarak yüksek oranda varlık alanı bulan bu uygulama her ne kadar kadın için maddi güvence gibi görülse de kadın üzerinde geleneksel baskının bir göstergesidir. Kendi isteğiyle mehriye alan kadınların oranı çok düşüktür. Dolayısıyla bu durum kadınların kendi hayatları üzerindeki kontrolünü, karar alma iradesini çok ciddi düzeyde etkileyen/engelleyen bir unsurdur.

Ankete katılan kadınların % 83.5'i doğum kontrolünü onaylamaktadır. Bu durum kadınların çocuk yapma kararı üzerinde etkili olduğunu ya da olmak istediğini göstermektedir. Doğum kontrolünü 66 yaş ve üzeri kadınların tamamı, 36-45 yaş arası kadınların da % 93.1'i doğum kontrolünü onayladığını belirtmişlerdir.

Kadınların dolaylı yoldan ailede ya da çevresinde şiddete maruz kalan kadın olup olmadığı sorulmuştur. Ankete katılan kadınların yaklaşık % 60'ı ailede ya da çevresinde şiddete maruz kalan kadın olduğunu belirtmiştir (Çizelge.3 Tablo.10). Bu çok yüksek bir orandır. Kadınların şiddete uğrama düzeyi kadınların özel alanda ve toplumsal alandaki hayatını

sınırlayan en önemli etkenlerden biridir hiç şüphesiz. Şiddetin çoğunlukla aile içi şiddet olduğu görülmekte olup soruyu yanıtlayanların % 42.6'sı eş, % 14.7'si baba şiddetine tanık olduğunu belirtmiştir (Tablo.11).

Kadınların % 11.9'u evle ilgili kararları kendisinin, %27'si erkeğin-eşinin, % 45.6'sı eşiyile birlikte, % 15'i ise bütün aile üyelerinin birlikte verdiğini söylemiştir (Tablo.12). Bu verilerden hareketle kadının aile içinde verilecek kararlarda etkin rol oynadığını aile içi ilişkilerin demokratik olduğunu söylemek mümkündür.

Çizelge.3 İranlı Kadınların Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Profili (2)

Tablo. 10 Şiddete Maruz Kalan Kadın			Tablo. 11 Kadına Şiddet Uygulayan Kişi		
Şiddete Maruz Kalan Kadın	Sayı	Oran	Şiddet Uygulayan Kişi	Cevap Verenlerin Sayısı	Oranı
Evet	241	59.5	Aile	9	3.7
Hayır	145	35.8	Erkek kardeşleri	14	5.8
Cevap vermek istemedi	19	4.7	Baba	29	12.0
Toplam	405	100.0	Baba ve erkek kardeşleri	10	4.1
Tablo. 12 Evde Alınacak Kararlarda Sözü Geçen Kişi			Ailedeki tüm erkekler	20	8.3
Sözü Geçen Kişi	Cevaplayanların Sayısı	Oranı	Eşi	84	34.9
Ben	27	11.9	Eşinin ailesi	11	4.6
Eşim	61	27.0	Baba ve eşi	12	5.0
Eşim ve kendim	103	45.6	Kendi erkek çocukları	3	1.2
Bütün aile üyeleri	34	15.0	Diğer	5	2.1
Kayınvalide	1	0.4	Cevap vermek istemedi	208	51.4
Cevap Vermek İstemedi	179	44.2	Genel Toplam	405	100.0
Genel Toplam	405	100.0	Tablo. 13 Aile İçinde Kadınların En Temel Görevleri		
Tablo. 13 Aile İçinde Kadınların En Temel Görevleri			Tablo. 14 Aile İçinde Erkeklerin En Temel Görevleri		
Görevler	Sayı	Oran	Görevler	Sayı	Oran
Evin işlerini yapmak	85	21.0	Evin geçimini sağlamak	102	25.2
Aile bütçesine katkıda bulunmak	51	12.6	Ailenin güvenliğini sağlamak	181	44.7
Kocasına ve çocuklarına bakmak	74	18.3	Evine bağlı olmak	91	22.5
Aile içi uyum ve huzuru sağlamak	152	37.5	Bütün görevleri eşiyile birlikte yapmalı	14	3.4
Her şeyi yapmalı	12	3.0	Evin işlerine ortak olmak	1	0.2
Görevleri eşile birlikte belirlemeli	7	1.7	Ailesine sevgi duymak	1	0.2
Evine bağlı olmak	10	2.5	Tüm her şeyi yapmalı	13	3.2
Bütün görevleri eşler birlikte yapmalı	7	1.7	Cevap vermek istemedi	2	0.5
Toplumu ve kendisini geliştirmek	1	0.2	Genel Toplam	405	100.0
Ailenin yönetmesine katılmak	1	0.2			
Ailesine sevgi duymak	1	0.2			
Cevap vermek istemedi	4	1.0			
Genel Toplam	405	100.0			

Ankete katılan kadınların % 37.5'i kadınların aile içindeki en temel görevini aile içi uyum ve huzuru sağlamak, % 21'i evin işlerini yapmak, % 18.3'ü kocasına ve çocuklarına bakmak % 12.6'sı da aile bütçesine katkıda bulunmak olarak belirtmiştir (Tablo.13). Verilen yanıtlar kadına biçilen rollerde cinsiyete dayalı işbölümünün hakim olduğunu göstermekte bu doğrultuda aile içinde ev işleri ve bakım hizmetlerinin büyük ölçüde kadınlar tarafından yerine getirilmesi beklenmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe cinsiyete dayalı işbölümünden uzaklaşma olduğu, kadına ev dışında rol biçen kadınların eğitim düzeyinin yüksek olması (% 70, 6 yüksek okul ve üzeri okul mezunu) ile görülmektedir.

Ankete katılan kadınların % 44.7'si erkeğin en temel görevinin ailenin güvenliğini sağlamak olduğunu belirtmiştir (Tablo.14). Ailenin koruyucusu ve güvencesi olarak erkeğe biçilen bu rol evin geçimini sağlamak rolü ile de birleşince kadınların yaklaşık % 70'inin erkeğin cinsiyete dayalı işbölümü gereğince aile içinde üstlenmesi gereken sorumluluklarla birincil konumda olduğunu göstermektedir. Erkeğe biçilen temel görevler içinde eş ve çocuk bakımı erkeğin de her şeyi yapması gerektiğini belirten % 6.6'lık dilim dışında dile getirilmemiş bu daha ziyade kadının sorumluluğu/temel görevleri arasında görülmüştür. Çocuk bakımından kadının sorumlu tutulmasının kadınların ev içi kararlara katılımını artırıcı bir etkide bulunma olasılığı da göz ardı edilmemelidir.

Çizelge.4 İranlı Kadınların Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Profili (3)

Tablo. 15 Örtünme Nedeni			Tablo. 16 Dinin Hayatlarına Etkisi		
Örtünme Nedeni	Sayı	Oran	Dinin Etkisi	Sayı	Oran
Kendi tercihim	125	30.9	Çok az	45	11.1
Ailemin ve Çevremın zoru	34	8.4	Az	85	21.0
Toplumun/Geleneklerin Baskısı	104	25.7	Orta	87	21.5
Yasal Zorunluluk	133	32.8	Çok	112	27.7
Cevap vermek istemedi	9	2.2	Çok Fazla	54	13.3
Genel Toplam	405	100.0	Cevap vermek istemedi	22	5.4
			Toplam	405	100.0

Tablo.17 Kadın Olmaktan Memnun Olmama Nedenleri		
Nedeni	Sayı	Oran
Kadınların horlanması/değersiz görülmesi	48	34
Kadınlara herkesin karışması	37	26.2
Daha çok hasta olması	3	2.1

İş yükünün çok olması	23	16.3
Kadınlara ayrımcılık uygulanması	12	8.5
Kadın olmanın zorluğundan	15	10.6
Kadınların güçsüz olmaları	3	2.1
Memnun Olmayan Toplam	141	100

Ankete katılan kadınların % 30.9'u kendi tercihi ile kapanırken yaklaşık % 67'si iradesi dışında baskı ve zorla kapandığını ifade etmiştir (Çizelge 4 Tablo.15). Sadece bu baskı kaynakları değişmektedir. % 32.8 yasal zorunlulukların baskısı, % 25.7'si toplumun/geleneklerin baskısı, % 8.4'ü ise ailesinin ve çevresinin baskısıyla kapandığını ifade etmektedir. Aile baskısının daha düşük düzeyde olduğundan hareketle kadının örtünmesinde en etkili unsurun yasal/toplumsal nitelikteki baskılar olduğu söylenebilir. Kapanma nedeni ve eğitim düzeyi ilişkisine bakıldığında yasal zorunluluk olduğu için kapananların % 71.4'ünü lisans ve üzeri okul mezunu kadınların oluşturduğu görülmüştür. Eğitim düzeyi yükseldikçe aile, toplum ve gelenek baskısının kadın üzerinde daha az etkili olduğu söylenebilir. Toplum, aile ve gelenek baskısını hissedenlerin çoğunluğunu lise mezunları oluşturmaktadır. Sınıf örtünme nedeni ilişkisine bakıldığında, kentsel yerleşim düzeylerine ve ülke standartları doğrultusunda kendini tanımladığı sınıf profiline göre; kendi tercihi ile örtünenlerin % 42.4'ünün alt sınıfa, % 32.8'inin orta sınıfa, % 24.8'inin üst sınıfa mensup olduğu görülmektedir. Toplumun/geleneklerin baskısıyla örtündüğünü ifade edenlerin % 43.3'ü alt sınıfa, % 33.7'si orta sınıfa, % 23.1'i üst sınıfa mensuptur. Yasal zorunluluklardan dolayı örtündüğünü ifade eden kadınların % 12'si alt sınıfa, % 36.8'i orta sınıfa, % 51.1'i üst sınıfa mensuptur. Sınıfsal konum yükseldikçe ailevi, toplumsal/geleneksel baskının etkisinin azaldığını söylemek mümkündür.

Ankete katılan kadınların yaklaşık % 63'ü toplumsal alanda dinin hayatlarına etkisinin orta ve üst düzeyde olduğunu ifade etmiştir (Tablo.16). % 32'si dinin hayatlarına etkisinin az ya da çok az olduğunu belirtmiştir. Kikare çözümlemesi sonucunda dinin toplumsal alandaki etki düzeyi ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde saptanmıştır. Eğitim düzeyi arttıkça dinin toplumsal alanda hayatlarına etkisinin de artarak

değerlendirildiği görülmektedir. Dinin hayatına etkisinin orta ve üst düzeyde olduğunu düşünenlerin % 50.6'sı 18-35 yaş aralığındadır. Genç ve orta yaş nüfusa dahil kadınlar kamusal alanda özellikle eğitim ve çalışma hayatında dinin olumsuz etkilerini yoğun bir biçimde hissettiklerini belirtmişlerdir.

Ankete katılan kadınların % 37.8'i etnik kökenlerinin hayatlarına orta ya da üst düzeyde etki ettiğini ifade etmektedirler. Ankete katılanların % 57.8'i ise etnik kökenlerinin hayatına az ya da çok az düzeyde etki ettiğini ifade etmektedir. Etnik kökeninin hayatına orta ya da daha üst düzeyde etki ettiğini belirtenlerin % 64.1'i 18-35 yaş arasındaki kadınlardır. Etnik duyarlılığın kadınlarda yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Kadın doğmaktan memnun olma durumuna bakıldığında ankete katılan kadınların 51,4'ü kadın olmaktan memnun olduğunu % 34,8'i ise kadın olmaktan memnun olmadığını belirtmiştir. İran'ın önde gelen yayın organlarından "Kar VaKargar" da yayınlanan, ülkenin ünlü sosyologlarından Manucer Mohseni tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada da, İranlı genç kızların yüzde 53'ünün dünyaya erkek olarak gelmeyi tercih ettiği ortaya konmuştur ("İran'da Kadın", 8.09.2000).

Kadın olmaktan hoşnut olmadığını belirten kadınların % 34'ü kadınların horlanması ve değersiz görülmesi, % 26.2'si kadınlara herkesin karışması, % 16.3'ü iş yükünün çok olması nedeniyle kadın olmaktan memnun olmadığını belirtmiştir (Tablo.17). Kadın olmaktan memnun olmayışın İran İslam Cumhuriyeti'nde kadınlara biçilen toplumsal ve siyasal konumla çok yakından ilintili olduğu görülmektedir.

3.3. İranlı Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Sınıfsal Profili

Kadınların ekonomik durumunu anlamak için meslek, mülkiyet durumu, istihdam/işteki durumu, gelir düzeyi, oturduğu konutun mülkiyetine ilişkin verilere bakılmıştır.

Ankete katılan kadınların yaklaşık % 52'si aktif çalışma hayatına katılmamaktadır. Kadınların % 30'a yakını ev kadını, % 25' yakını Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları (Fotoğrafçı, Memur, Teknisyen, Müteahhit, Bilgisayar operatörü, Usta başı), Büro Ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar (Sekreter) ile Hizmet ve Satış Elemanlarından (Kuaför, Şoför, Esnaf, Güvenlik Görevlisinden) oluşmaktadır (Çizelge. 5 Tablo.18). Ankete katılan kadınların % 22'si diğer şıkkında yer alan; ücretsiz aile işçisi, emekli ya da işsizdir. Silahlı kuvvetler mensubu bir kadın da diğer şıkkına dahil edilmiştir. Kadınların % 12, 6'sı profesyonel meslek mensubu (Öğretim Üyesi, Öğretmen, Doktor, Veteriner, Mühendis, Hemşire, Avukat, Yazar, Gazeteci, Araştırmacı, İç mimar, Psikolog) , % 3,5'i nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları (çiftçi, ekinci), sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar (terzi, grafiker, halı dokumacısı) meslek grupları mensubudur. Ankete katılan kadınların % 1, 5'i nitelik gerektirmeyen işlerde (vasıfsız işçi, temizlikçi), % 1'i ise kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler (restoran sahibi, fabrika yöneticisi, CEO) meslek grubuna dahildir. Çalışan kadınlar özellikle **26-35** yaş aralığında yoğunlaşmaktadır.

İşteki durumu sorusunu yanıtlayan kadınların % 75.9'u ücretli olarak % 15.5'i de kendi hesabına çalışmaktadır (Tablo.19). İşveren olan kadınlar bu soruyu yanıtlayanların % 8'ini oluşturmaktadır.

Çizelge.5 İranlı Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Sınıfsal Profili

Tablo.18 Dahil Olduğu Meslek Grubu			Tablo.19 İşteki Durumuna Göre Dağılım		
Meslek Grubu	Sayı	Oran	İşteki Durum	Sayı	Oran
Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler	4	1	Ücretli	142	35.1
Profesyonel Meslek Mensupları	51	12.6	Kendi Hesabına Çalışan	29	7.2
Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları, Büro Ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar, Hizmet ve Satış Elemanları	101	24,9	İşveren	15	3.7
Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları, sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar,	14	3,5	Ücretsiz Aile işçisi	1	0.2
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	6	1,5	Cevap Vermek İstemedi	218	53.8
Ev Kadını	121	29,9	Genel Toplam	405	100.0
Diğer	89	22	Tablo.20 İşyerinde Kadın Olarak Sorun Yaşama Durumu		
Cevap Vermek İstemedi	19	4.7	İşyerinde Kadın Olarak Sorun Yaşama Durumu	Sayı	Oran
			Evet	111	58.4
			Hayır	60	31.6
			Cevap vermek istemedi	19	10.0
			Cevaplayanların Genel Toplamı	190	100.0

Toplam			Cevaplamayanların Toplamı	215	
			Genel Toplam	405	
Tablo. 21 İnan'da Kendini Ait Hissettiği Sınıf			Tablo.22 Ekonomik Koşullardan Memnuniyet Durumu		
Sosyoekonomik Konum/Sınıf	Sayı	Oran	Ekonomik Koşullardan Memnuniyet	Sayı	Oran
Çok düşük	44	10.9	Çok memnun	15	3.7
Alt	95	23.5	Memnun	184	45.4
Orta	96	23.7	Memnun değilim	144	35.6
Ortanın üstü	35	8.6	Hiç memnun değilim	62	15.3
Üst	36	8.9	Toplam	405	100.0
Cevap vermek istemedi	99	24.4			
Toplam	405	100.0			

Yapılan kıkare çözümlemesi sonucunda eğitim ile işteki durum/istihdam arasında %5 anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışanların çoğunluğunun üniversite ve üzeri okul mezunu olduğu görülmektedir. Ücretli çalışanların % **65.5'** ini üniversite ve üzeri okul mezunu kadınlar oluşturmaktadır. Kendi hesabına çalışanların % 24.1'ini üniversite mezunu, 34.5'ini yüksek lisans mezunu, % 6.9'unu doktora mezunu, işverenlerin % 33.3'ünü üniversite mezunu, % 13.3'ünü yüksek lisans mezunu, % 26, 7'sini ise doktora mezunu kadınlar oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi ile istihdam arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Ankete katılan kadınların % 71.6'sı kadınlar için yeterli iş imkanı olmadığını belirtmektedir. Kadınların istihdama katılımlarının düşük düzeyde olması kadınların kendilerini gerçekleştirmeleri, toplumsal ve kamusal alanda aktif bir biçimde var olmaları ve görünürlüklerinin artmasının önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

İşyerinde kadın olarak sorun yaşayıp yaşamadığı sorusunu yanıtlayan kadınların % 58.4'ü kadın olarak işyerinde sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Tablo.20). Bu durum kadının çalışma hayatında dolayısıyla kamusal alanda yer almasını sınırlandırıcı bir unsurdur.

Kadınların istihdama katılımının önündeki engeller çok katmanlı, birbirinin içine geçmiş ve birbirini besleyen grift bir yapı oluşturmaktadır. Aile içi cinsiyete dayalı işbölümünden, ekonominin sektörel dağılımına, işgücünün yapısına, eğitim hizmetlerine

erişimden, kadınların ve erkeklerin ne tip eğitime yönlendirildiğine ve yararlanma düzeylerine, kamusal alanda kadın ve erkeğin konumlandırılışına, dinin etkisine kadar sayısız değişken kadın istihdamını etkilemektedir.

İşgücüne katılım oranı, işsizlik oranı ve istihdam oranı gibi işgücünün temel değişkenleri incelendiğinde İran'da da kadınların erkeklerin gerisinde ve ikincil işgücü statüsünde oldukları görülmektedir. Gerek kültürel gerekse siyasi olarak uygulanan toplumsal normlar, İslam Devrimi'nden sonra kadınların emek gücüne katılımının düşüşünde temel etkenler olarak öne çıkmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranları 1976 ve 1986 sayımları arasında % 12.9'dan % 8.6'ya düşmüştür. Kentli kadınların işgücüne katılım oranları 1992'den itibaren nispeten sabit kalmış, 2002'de ise kentli kadınlar en yüksek işsizlik oranına ulaşmıştır (İsfahani, 2011: 336, 338, 339).

Ankete katılanların % 11.6'sı aylık olarak 3 Milyon riyalden aşağı gelire sahip olduğunu belirtmiştir (Yaklaşık 246 TL'den aşağısı), % 13.3'ü 3-5 Milyon Riyal arası (yaklaşık 246 TL-410 TL arası) aylık gelire sahiptir. % 22'si 5-10 Milyon riyal (yaklaşık 410 TL-820 TL arası), % 22'si de 10 milyon ve üzeri riyal (yaklaşık 820 TL ve üzeri) aylık gelire sahiptir. İran ekonomisi göz önüne alındığında kadınların aylık gelirinin orta ve alt düzeyde olduğu görülmektedir.

Ankete katılan kadınların % 70.1'i kendi evinde oturmaktadır, % 25.7'si ise kiracıdır.

Ankete katılan kadınların sınıf algısına göre % 10.9'u ülke standartlarına göre çok düşük, en alt düzeyde sınıfa mensup olduğunu, % 23.5'i alt sınıfa mensup olduğunu, % 23.7'si orta sınıfa mensup olduğunu, % 8.6'sı ortanın üstünde bir sınıfa mensup olduğunu, % 8.9'u ise üst sınıfa mensup olduğunu belirtmiştir (Tablo.21). Çalışmada; örnekleme dahil edilen kadınlar; yaşadıkları yer, sosyo-ekonomik özellikler, eğitim, gelir durumu ve kişisel algılardan hareketle saptanarak alt, orta ve üst düzey nüfus eşit bir biçimde dağılmıştır.

Ankete katılanların % 3.7'si ekonomik koşullarından çok memnun olduğunu, % 45,4'ü memnun olduğunu belirtmiştir (Tablo.22). **% 35,6'sı memnun olmadığını, % 15.3'ü ise hiç**

memnun olmadığını yani ankete katılan kadınların % 51'e yakını ekonomik koşullarından memnun olmadığını belirtmiştir.

Ankete katılan kadınların % 73.8'i gelecek hakkında kaygı taşımakta olduğunu belirtmiş olup kadınların kendini güvende ekonomik olarak da güvende hissetmediği görülmektedir.

Ankete katılan İranlı kadınların sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi yükselmekle birlikte işgücüne katılım düzeyi çok düşük kalmaktadır. Üst düzey meslek grubuna dahil olan kadın sayısı çok düşüktür. Bu veriler İranlı kadınların işgücü piyasasında marjinalize edildiğinin bir göstergesi olarak okunabilir.

3.4. İranlı Kadınların Siyasal Profili

Kadınların siyasal profilini ortaya koyarken kadınların özel ve kamusal alanda karar alma mekanizmaları açısından konumuna dair değişkenleri birlikte değerlendirmek büyük önem taşımaktadır. Karar alma mekanizmalarına katılımı sadece evin dışı ile sınırlandırmak bütünü anlamak için sorunlu bir yaklaşımdır. Kadının ev içindeki konumu ile ev dışındaki konumu birbirini etkilemekte ve beslemektedir. Kadınların kişisel hayatlarına ilişkin kararları vermedeki etkinlik durumları, ev içinde verilen kararlardaki etkinlikleri, aile içindeki, toplumsal ve siyasal alandaki konumu ve rolü açısından büyük önem taşımaktadır. Kendi kişisel hayatlarına ilişkin kararlarda kadınların ne kadar etkin olduğu; örneğin evlilik kararını vermede, aile içindeki kararların verilmesinde kadınların etkisine bakmak önemlidir. Özel alanda kadına ve erkeğe biçilen roller/görevler görevi kadınların kamusal alandaki rollerini çok yakından etkilemektedir (Tablo 10, 17,18, 19). Kadınların ev içinde sınırlı olan güç, otorite sahipliği ve karar vericiliğinin siyasal konumunu etkilediğini söylemek mümkündür.

Kadınların siyasal profili; siyasal alana yaklaşımı, siyasete ilgi düzeyi, siyasal katılma düzeyi, toplumsal örgütlere katılma durumu gibi değişkenlerden hareketle ortaya konmaya çalışılmıştır. Siyasal sistemler içerisinde var olan farklı sosyo-ekonomik tabanların, içinde

buldukları farklı toplumsal koşullardan dolayı farklı siyasal davranışlar sergilediği yaklaşımından hareketle sınıfsal konum da önemli bir değişken olarak ele alınmıştır¹⁸(Yücekök, 1969:177). Bunun yanında kır ya da kent kökenli olmak, eğitim düzeyi, meslek de temel değişkenler olarak alınmıştır.

Çizelge.6 İranlı Kadınların Siyasal Profili

Tablo.23 Siyasete İlgili Düzeyi			Tablo.24 Kadınların Siyasete Katılım Düzeyinin Yeterliliği		
Siyasete İlgili Düzeyi	Sayı	Oran	Siyasete Katılım Düzeyi	Sayı	Oran
Sadece oy kullanırım.	172	42.5	Yeterli	87	21.5
Siyasi faaliyetlerde bulunur adayımı aktif olarak desteklerim.	60	14.8	Yetersiz	281	69.4
Seçimlerde aday olurum.	3	0.7	Cevap vermek istemedi	21	5.2
Olumsuz Siyasal Katılma	11	2.7	Bilmiyor	16	4.0
Siyasete katılmıyorum.	25	6.2	Toplam	405	100.0
Cevap vermek istemedi.	134	33.1			
Toplam	405	100.0			

Ankete katılan kadınların % 29.6'sı bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğunu belirtmiştir. Hiç de küçümsenmeyecek olan bu oran kadınların kamusal alanda örgütlü ve aktif bir biçimde var olduğunu göstermektedir. Sivil toplum örgütlerine katılım durumu ile sınıfsal konumlar arasında ilişki olduğu kıkare çözümlemesi sonucunda % 5 anlamlılık düzeyinde tespit edilmiştir. Oransal olarak bakıldığında sivil toplum örgütlerine katılan kadınların % 18.3'ünün alt sınıf, % 32,5'inin orta sınıf, % 49, 2'si de üst sınıf mensubudur. Bu bağlamda sınıfsal konum yükseldikçe sivil toplum örgütlerine üyeliğin de arttığı görülmüştür. Bu sonuç sınıfsal konumun örgütlenme açısından önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Ayrıca sivil toplum örgütlerine katılım ile eğitim düzeyi arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sivil toplum örgütlerine katılan kadınların yaklaşık % 75'ini üniversite ve lisansüstü öğrenim programı mezunları oluşturmakta olup kadınların eğitim düzeyi arttıkça örgütlü yaşam kültürünün, örgütlü davranış eğiliminin de yükseldiği görülmüştür.

¹⁸Marx, insanların maddi dünyayı etkileyen ve yine bu maddi dünya tarafından etkilenen bir süreç içerisinde olduğunu savunmuştur. Bu süreç içerisinde insanların davranışı üretim ilişkileri sonucu karşılaştıkları ortamlardan ve bu ortamların getirdiği sorunları çözme çabaları ile kavranabilir (Yücekök, 1969 :177).

Kikare çözümlemesi sonucunda ankete katılan kadınlarda meslek ile sivil toplum örgütlerine katılım durumları arasında da %5 anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler ile profesyonel meslek mensubu kadınların yaklaşık % 71'i sivil toplum örgütlerine üyedir. Eğitim ve beceri düzeyine göre meslek grubu düzeyi yükseldikçe sivil toplum örgütlerine katılım düzeyinin de arttığı görülmektedir.

Ankete katılan kadınların siyasete ilgi düzeyleri seçimlerde sadece oy kullanmaktan aday olmaya kadar uzanan bir yelpazede değişmektedir (Tablo.23). % 15,6'sı aktif olarak siyasete katıldığını (adayını aktif olarak desteklemekten aday olmaya kadar), % 42, 5'i ise sadece oy kullandığını belirtmiştir. Tepki olarak (protesto amaçlı) siyasal katılmamayı tercih eden kadınların (% 2,7) tavrı olumsuz da olsa bunun da bir siyasal katılma biçimi olduğu söylenebilir. Ankete katılan kadınların % 60,7'sinin siyasete katıldığı görülmektedir. Cevap vermek istemeyenlerin yaklaşık % 45'i üst sınıf mensubudur.

Yapılan kikare çözümlemesi sonucunda meslek ile siyasete ilgi düzeyleri arasında %5 anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Siyasete aktif olarak katılanların % 34,5'i kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler ile profesyonel meslek mensubudur. Sadece oy kullananların % 44,8'i ev kadınıdır (Ev kadınlarının % 61,2'si). Ev kadınlarının % 4,1'i siyasetle aktif olarak ilgilendiğini belirtmiştir.

Çizelge.7. İranlı Kadınlara Göre Kadınların Temel Sorunları ve Çözümü

Tablo.25 Kadınların En Temel Sorunu		
Kadınların En Temel Sorunu	Sayı	Oran
Toplumsal, Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Nedenlerden Kaynaklanan Sorunlar	139	34,3
Kültür/Bilinç Düzeyinin Düşük Olması	65	16
Ekonomik Nedenlerden Kaynaklanan Sorunlar	36	8,9
Yasalarda/Toplumda/Çalışma Hayatında Kadın-Erkek Eşitsizliği	71	17,5
Siyasal Sistem/Siyasal İktidardan Kaynaklanan Sorunlar	6	1,5
Diğer	11	2,7
Cevap Vermek İstemedi	77	19
Toplam	405	100,0

Tablo.26 Kadınların Sorunlarının Çözülmesi İçin İlk Yapılması Gereken İlk Şey

Yapılması Gerektiği Düşünülen İlk Şey	Sayı	Oran
Toplumsal, ailevi, sosyo-kültürel ve Psikolojik Nedenleri Ortadan Kaldırmak	32	7,9
Eğitim/Kültür/Bilinç Düzeyini Arttırmak	109	26,91
Ekonomik Sorunları Çözmek	28	6,9
Yasalarda/Toplumda/Çalışma Hayatında/Siyasal Alanda Kadın-Erkek Eşitsizliğini Ortadan Kaldırmak	81	20
Siyasal Sistemin/Siyasal İktidarın Değişmesi, Devletin Kadınları Desteklemesi	21	5,2
Kadınların Güçlenmeleri/ Örgütlenmeleri	10	2,5
Cevap vermek istemedi.	115	28,4
Kadınların sorunu kolayca çözülmez	9	2,2
Toplam	405	100,0

Ankete katılan kadınların % 69.4'ü kadınların siyasal alana katılımını yetersiz bulmaktadır (Tablo.24). Bu çok önemli bir orandır. Kadınların siyasal alana katılım yönünde büyük bir isteği olduğu açık bir biçimde ortadadır. Ankete katılan kadınlardan son seçimlerde oy kullananların oranı % 36 olup, bu düşük bir orandır. En son 2012 yılı Mart ayında genel seçimler yapılmış olup dini lider Ayetullah Ali Hamaney'in takipçileri ile Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad yanlıları arasında geçen seçimlere reform yanlısı gruplar; özgür ve adil olmadığı gerekçesiyle katılmamıştır ("İran'da Muhalefetsiz Seçim", 2012). Ankete katılan ve oy veren kadınların % 40.4'ü alt, % 35,6'sı orta, % 24'üne yakını da üst sınıfa mensup kadınlardan oluşmaktadır. Cevap vermek istemeyenlerin % 57'sini de üst sınıf mensubu kadınlar oluşturmaktadır. Son seçimlerde sınıfsal olarak kadınların oy kullanma durumu arasında farklılık olduğu %5 anlamlılık düzeyinde tespit edilmiştir. Ayrıca oy veren kadınların çoğunluğunun kent kökenli (%80) olduğu görülmüştür. Eğitim ile kadınların siyasete katılımını yeterli bulmama arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Kadınların siyasete katılımının yetersiz olduğunu belirtenlerin % 88,6'sı lise ve üzeri öğrenim programı mezunlarıdır. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların siyasal katılımını destekleme oranının da yükseldiği gözlenmiştir.

Ankete katılan kadınların % 34.3'ü kadınların en temel sorununun toplumsal, sosyo-kültürel ve psikolojik nedenlere (ataerkil zihniyet/sistem, erken/zorunlu evlenme, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, din baskısı, zorunlu örtünme, bağımsız hareket edememe, gelenekler, şiddet, aileye bağımlılık, kadınların değersiz görülmesi, özgüven eksikliği, vb. nedenlere) dayanan yapısal sorunlar olduğunu belirtmiştir (Tablo.25). Ankete katılan kadınlardan % 17,5'i toplumda, yasalarda ve çalışma alanında kadın-erkek eşitsizliğini kadınların en temel sorunu olarak gördüğünü ifade etmiştir. Kadınların en temel sorunlarını ifade etmede sınıfsal olarak çok çarpıcı bir fark olmamakla birlikte alt sınıfa mensup kadınların ekonomik nedenlerden kaynaklanan sorunları biraz daha ağırlıklı olarak dile getirdiği görülmüştür.

Ankete katılan kadınların % 26,91'i kadınların sorunlarının çözülebilmesi için öncelikle yapılması gereken ilk şeyin kadınlar ve erkeklerin –toplumun- eğitim, kültür ve bilinç düzeyini arttırmak olduğunu belirtmiştir (Tablo.26). Burada özellikle vurgulanan nokta toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı eğitim sisteminin ortadan kaldırılması gereğidir. Kadınların % 20'si de her alanda (yasalarda/toplumda/çalışma hayatında/siyasal alanda) var olan kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmanın kadınların sorunlarının çözümü için yapılması gereken ilk şey olduğunu belirtmiştir. İfade edilen çözüm önerileri kadınların maruz kaldığı olumsuz koşulların giderilmesine yönelik olup, İran İslam Cumhuriyeti'nde kadınların içinde bulunduğu koşulları da açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo. 27 Kadınların Ülke Sorunlarını Çözmek İçin Yapacağı İlk Şey

Ülke Sorunlarını Çözmek İçin Yapacağı En Önemli/İlk Şey	Sayı	Oran
Gelir adaletsizliğini ve yoksulluğu gidermek	209	51.7
Kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmak	34	8.4
Eğitim ve sağlık hizmetlerini düzeltmek	33	8.1
Demokratik hak ve özgürlükleri arttırmak	99	24.4
Siyasi sistemi değiştirmek	1	0.2
Cevap vermek istemedi.	29	7.2
Toplam	405	100.0

Ankete katılan kadınların % 52'si siyasal karar verici konumda bulunsalardı ülke sorunlarını çözmek için ilk yapacakları şeyin “yoksulluğu ortadan kaldırmak ve gelir adaletsizliğini gidermek” olduğunu belirtmiştir (Tablo.27). Düşük gelir, adaletsiz gelir dağılımı ve yoksulluk insan gücünün niteliğinin düşmesi –beşeri sermayenin hebası- anlamına gelmektedir. Beslenme, eğitim ve sağlık olanaklarının sınırlılığı “gelir dağılımı bozukluğu-niteliksiz işgücü- gelir dağılımı bozukluğu” kısır döngüsünü oluşturur. Bu durum sosyo-ekonomik yaşam için patlamaya hazır bir bomba ile eşdeğerdir (Kazgan, 1991: 2-3). Ankete katılan kadınlar özellikle kadınların en çok etkilendiği bu temel sorunun çözümünü öncelikli görmektedir. Kadınların % 24.4'ü demokratik hak ve özgürlükleri arttırmayı, % 8.4 kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmayı çözüm önerisi olarak sunmuştur. Ankete katılan kadınlar ilk aşamada altyapısal, ekonomik sorunların çözümü üzerinde dururken ikinci ve üçüncü adımlarda demokratik hak ve özgürlükler ile kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasını temel sorun olarak görmekte ve bunların çözülmesini öncelikli hedef olarak ortaya koymaktadır.

Bu soruya verilen yanıtta ankete katılan kadınların sınıfsal konumlarına göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Alt sınıfa mensup olan kadınların % 72.6'sının çözüm önerisi yoksulluğu ortadan kaldırmak ve gelir adaletsizliğini ortadan kaldırmaktır. Orta sınıfa mensup kadınların % 24,4'ü gelir adaletsizliğini ortadan kaldırmayı, % 20'si yoksulluğu ortadan kaldırmayı, % 10.4'ü de kadın-erkek eşitsizliğini gidermeyi çözüm olarak önermiştir. Üst sınıfa mensup kadınların % 33.3'ü demokratik hak ve özgürlükleri arttırmayı, % 37.8'i gelir adaletsizliğini ve yoksulluğu ortadan kaldırmayı, % 11.9'u ise eğitim ve sağlık hizmetlerini düzeltmeyi ülke sorunların çözümü için yapılması gereken ilk şey olarak belirtmiştir. Bu tercihler sınıfsal konumların önceliklerini ortaya koymakta özellikle alt sınıf maddi/alt yapısal sorunların çözülmesini isterken, orta ve üst sınıflar daha çok üst yapısal, sosyal ve siyasal sorunların çözülmesini istemektedirler. Sınıfsal konumlar siyasal tercihler üzerinde etkili olmuştur. Sınıfsal konumlar ile siyasal tercihler arasında anlamlı bir ilişki olduğu açık bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Sınıf ile kadınların siyasete katılım düzeyini yeterli görme düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Yapılan kıkare çözümlemesi sonucunda eğitim düzeyi ile siyasal karar verici olarak yapılacak tercihler arasında anlamlı bir ilişki olduğu açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Yoksulluğu ortadan kaldırmak ve gelir adaletsizliğini gidermek istediğini belirtenlerin % 60,6'sını lise ve altı öğrenim kurumlarından mezun olan kadınlar oluşturmaktadır. Demokratik hak ve özgürlükleri arttırmayı öncelikli görenlerin yaklaşık % 75'ini ise üniversite ve lisans üzeri öğrenim kurumlarından mezun olanlar oluşturmaktadır. Bu tercihler sınıfsal konumu da etkileyen bir unsur olarak eğitim düzeyine göre öncelikleri ortaya koymakta özellikle eğitim düzeyi düşük olanlar maddi/alt yapısal sorunların çözülmesini isterken, eğitim düzeyi yüksek olanlar daha çok üst yapısal, sosyal ve siyasal sorunların çözülmesini istemektedirler. Bu yanıtlar sınıfsal konumlarla uyumluluk göstermektedir.

Meslek ile kadınların siyasal karar verici olarak yapacağı ilk şey bakımından %5 anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ev kadınlarının % 63,6'sı'nın siyasal karar verici olarak yapacağı ilk iş; yoksulluğu ortadan kaldırmak ve gelir adaletsizliğini gidermektir. Yine nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları, sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kadınların önceliği de bu yöndedir. Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler ile profesyonel meslek mensubu kadınların % 43, 6'sinin siyasal karar verici olarak yapacağı ilk şey demokratik hak ve özgürlükleri arttırmaktır.

Kadınların kadın olarak sorunlarına ve makro düzeyde ülke sorunlarına dair somut beklentileri vardır. Kadınlar toplumsal alanda da çalışma hayatında da, siyasal alanda da daha fazla yer almak istemekte özellikle kadın-erkek eşit haklara sahip olmayı talep etmektedirler.

Sonuç

Yapılan ampirik araştırma sonucunda –sınırlılıklar ve örneklem dahilinde- İranlı kadınların toplumsal ve siyasal profiline yönelik bir bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır. İran İslam Cumhuriyeti'ne özgü toplumsal, siyasal, hukuksal, kültürel ve ekonomik yapı tarafından konumlandırılan/biçimlendirilen İranlı kadınlar, bu yapıların baskısını cinsiyet temelinde bireysel ve genel düzeyde yoğun bir biçimde yaşamaktadır. Her bir yapı farklı etki alanları ile kadınları sınırlandırmakta ve kendine tabi kılmaktadır. İran'ın mevcut ataerkil, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı siyasal iktidarı, başta hukuk olmak üzere çeşitli araçlarla kadınları çok ağır yaptırımlarla denetlemekte ve özgürlük ve eylem alanını daraltmaktadır. İran İslam Cumhuriyeti'ne özgü kurum ve yapıların özünde olan da tüm dünyada olduğu gibi kadınları ikincilleştiren, eşitsiz gören, sınırlandıran ve ezen erkek egemen/ataerkil zihniyet'tir. İran İslam Cumhuriyeti'ni diğer ülkelerden farklı kılan, şeriatla eklemelenmiş ataerkil zihniyetin varlığıdır. Bu durum, İran İslam Cumhuriyeti'ndeki kadınların hayatını dünyanın birçok ülkesindeki kadına göre daha zorlaştırmaktadır. Şer'i yönetimin baskısı, kadınların örtünme/kapanma zorunluluğu, kadınların kamusal alanda yer alacağı mekanların, yer alma biçimlerinin, davranış kalıplarının, vb. belirlenmesi/sınırlandırılması, toplumsal, hukuksal ve kolluk güçleri tarafından çok ağır yaptırımların uygulanması, hukuksal alanda kadın-erkek arasındaki eşitsizlikler, evlilik içinde kadının güvencesiz konumu, vb. unsurlar, İranlı kadınları çok sıkı bir biçimde kuşatmıştır. İran' a özgü koşullar tarafından eli kolu bağlanmış olan kadınlar, bir de tüm dünyadaki kadınların maruz kaldığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı süreç ve yapıların ağırlığı altında ezilmektedir. Aile ve toplum tarafından kadına biçilen değer, kadının değersiz görülmesi, evde ve işyerinde toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı eğitim süreçleri, geleneklerin baskısı, uygulanan aile ve toplum şiddeti, çocuk yaşta evliliğin yaygınlığı, kadını engelleyen hukuksal, yönetsel ve siyasal süreçler, karar alma mekanizmalarında kadınların çok az düzeyde temsil edilmesi, en yüksek

ve asıl iktidar mevkii olan dini liderliğe kadınların seçilememesi gibi çok temel unsurlar, İranlı kadınları dünyadaki diğer hemcinsleri ile ortak bir zeminde buluşturmaktadır.

Araştırma bulguları İranlı kadınların içinde bulunduğu toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullardan memnun olmadığını göstermiştir. Erkek egemen kurumların hakimiyeti kadınların her alanda ayrımcılığa uğramasına yol açmaktadır. Mevcut sınırlar içinde İranlı kadınların özgür olduğunu söylemek, kadın-erkek eşitliğinden bahsetmek, kadınların karar alma mekanizmalarında nicelik ve nitelik olarak temsil edildiğini söylemek mümkün değildir. Nitekim çalışmada ortaya çıkan toplumsal ve siyasal profile yönelik çerçeve, İranlı kadınların sadece kendisine verilenlerle yetinmek istemediğini göstermiştir. Eğitim düzeyi yükselen, daha bilinçli, kadınların ve ülkenin yaşadığı sorunların farkında olan, gelecekte daha iyi şeyler bekleyen, örgüt kültürü gelişen, siyasal ilgi ve katılım düzeyi artan ve kadınların siyasette daha çok yer almasını isteyen bir kadın profilinin öne çıktığını söylemek mümkündür. Bu durum İran İslam Cumhuriyeti'nin baskıcı, erkek egemen iktidar yapılarının kadınları sindiremediğini; tam aksine İran İslam Cumhuriyeti'nde kadınların mevcut sorunların farkında olduğunu ve onları ortadan kaldırmak için ne yapılması gerektiğini bildiğini göstermektedir. O zaman, şu andaki halet-i muvakkat'tır/ durumu geçicidir. İran İslam Cumhuriyeti'ndeki köklü değişimi ve kadınların özgürlüğünü ancak kadınlar sağlayabilecektir. İran'ın tutucu olmayan kadınlarında bu potansiyel mevcuttur.

Summary

This research aims to reveal the social and political profile of the women Iran, which was transformed into an Islamic Republic by the powers led by Khomeini in 1979 after being ruled by monarchy for 2500 years. Apparently, Iranian women, who are suppressed under the peculiar weight their own political and social conditions, share the common “status of being a

woman” with women all over the world. In Iran, where the gender inequalities are seen in nearly every area and reproduced in the existing structures, the women experience the consequences of this inequality with heavy sanctions and obstacles. Elimination of the inequality in the socio-economic, political and legal structures is a basic condition for women's Liberation, rescuing them from the shackles on their feet so that women become active individuals. The female profile, the political power/State of Islamic Republic of Iran had drawn or wish to draw is far from reflecting the Iranian women. Women in Iran are not a homogeneous whole – it is enough to see that if one looks at the dark-colored hijab enforced in official work environments and the colorful hijab worn by women in the street. Neither the education level nor ethnic origin or class status do distinguish Iranian women in terms of the needs to be done to solve the women issues and problems of the country and the Iranian women can meet at a common ground. Just like their sisters all over the world, Iranian women are also surrounded by the political and legal rules/structures, traditions, produced by the patriarchal mentality. The data obtained during the research reveals the dissatisfaction of women in the current situation and the demand for the change and the findings show that the silence of Iranian women would not last long to break the dominant relations network and the structure for achieving their freedom.

KAYNAKÇA

ABRAHAMIAN, Ervand

2011 **Modern İnan Tarihi**, (Çev. Dilek Şendil), İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.

AKTAŞ, Cihan

2004 **Dünün Devrimcileri Bugünün Reformistleri, İnan'da Siyasal, Kültürel ve Toplumsal Değişim**, İstanbul: Kapı Yayınları.

AŞIK, Mehmet Ozan

2006 "1851 Yılından Günümüze İnan Eğitim Sisteminin Beklenmeyen Sonuçları", *Sosyoloji Dergisi*, Cilt: 16: s. 137-158.

ATAY, Tayfun

1997 "Şah Dönemi (1941-1979) İnan İslam Devrimi'nin Arka Planı", **Birikim**, Sayı: 96, s. 33-42.

BALBAY, Mustafa

2007 **İnan Raporu**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

DUMAN, Ergun

2001 "Hayatın Renkleri ve Toplumsal Uzlaşma", **Birikim**, Sayı: 149, s. 94-103.

DURAKBAŞA, Ayşe

2004 "Türkiye'de Kadın Olmak (3): Kadınlık Durumu Bütün Kadınların Paylaştığı Varoluşsal Problemdir", <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=iceriklist&tur=makale&icerik=100>, Erişim Tarihi: 10.03.2012.

GÖKÇE, Birsen

2012 **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, 6. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları.

GÖZ, Ali Cem

2008 "İslami Feminizm: Feminizmle Uzlaşma mı veya Feminizme Meydan Okuma mı?", **Toplum ve Demokrasi**, Cilt: 2, Sayı: 4, s.201-210.

GÜLMEZ, Serhat

1997) “Büyük Bir Düşün Sonu: Natık Nuri’nin Yenilgisi”, **Birikim**, Sayı:101, s. 13-43.

GÜLMEZ, Serhat

2001 “Hatemi’nin Yeniden Cumhurbaşkanı Seçilmesi, İran’da Reform Hareketinin Geleceği”, **Birikim**, Sayı: 149, s. 85-93.

İran İstatistik Merkezi

2007 **İran 2006 Raporu**, Tahran: İstatistik Merkezi Yayınları.

ISAFAHANI, Cevad Salehi

2011) “İran’da İnsan Kaynakları: Potansiyeller ve Güçlükler”, **21. Yüzyılda İran** iç. (Homa Katouzian, Hüseyin Şahidi), (Çev. Pınar Güven), Ankara: Sitare Yayınları, s.313-346.

İNALKAÇ, Tuncer

2006 “Sosyal Sınıflamalar”,

tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/.../4.SOSYAL%20SINIFLAMALAR.ppt,

Erişim Tarihi: 10.05.2010.

KALKANDELEN, Zulal

2010 “İran’da Kadın Olmak: Şeriatın Gölgesindeki Kadın (1), <http://www.cafrande.org/?p=14162>, Erişim Tarihi: 10.04.2012.

KAMACI, Yüksel

2012 “İran’da Kadın Olmak”, <http://politikaakademisi.org/iranda-kadin-olmak/>, Erişim Tarihi:21.08.2012.

KAZGAN, Gülten

1991 **Türk Ekonomisine Sosyal Demokrat Çözümler**, Cilt 1, İstanbul:TÜSES Vakfı Yayınları.

KELEŞ, Ruşen

1973 **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme**, Ankara: Gerçek Yayınevi.

KHOSROKHAVAR, Farhad, Olivier Roy

2000 **İran: Bir Devrimin Tükenişi**, İstanbul: Metis Yayınları.

ÖZTÜRKLER, Harun

2012 “İran Ekonomisinin Genel Özellikleri”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı:40, s. 86-92.

RADMARD, Somayyeh

2013 “Kadınlar, Yükseköğretim ve İş Gücü Piyasası: İran Örneği”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt:5, Sayı: 9, Güz, s.82-92.

RADMARD, Somayyeh

2014 “İran’ın Mesleki Ve Teknik Ortaöğretim Okullarındaki Sayısal Gelişmeler”, **ANEMON**, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2 Sayı:1, s.9-22.

RIDGEON, Lloyd

2005 **Religion and Polititics in Modern Iran**, New York: I.B. Tauris&Co.Ltd.

ROSKIN, Michael G.

2012 (Çev. Bahattin Seçilmişoğlu), **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Ankara: Adres Yayınları.

Sencer, Yakut

1979 **Türkiye’de Kentleşme**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

SİNKAYA, Pınar Arıkan

2010 “İran İslam Cumhuriyeti’nde Kadın Meselesi ve İslami Feminist Hareket”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt: 5, Sayı:1, s. 43-65.

SİNKAYA, Bayram

2011 “İran İslam Cumhuriyeti’nde Siyasal Yapı ve Yönetim”, **Ortadoğu Siyasetinde İran** iç., (Ed.Türel Yılmaz, Mehmet Şahin), s. 3-77.

TAŞKIN, Yüksel

2008 “Devrim Sonrası İran’da Siyaset: Aktörler, Stratejiler ve Gelecek”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 39, Ekim, s. 21-53.

ÜŞÜR, Serpil

1991 **Din, Siyaset ve Kadın İran Devrimi**, İstanbul: Alan Yayınları.

World Economic Forum

2006 “The Global Gender Gap Report 2006”,
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2006.pdf, Erişim Tarihi:
3.3.2012.

“İran’da Kadın”

2000 <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a77101.aspx>.,Erişim Tarihi:9.05.2012.

“İranlı Kadınlar”

2012 <http://www.kadinlaricin.net/kadinlar-hakkinda/iranli-kadinlar.htm>.,Erişim Tarihi:
25.02.2012.

“İran'da Hem Kadın Hem Sünni, Hem de Belediye Başkanı”

2013 http://www.nehirhaber.com/iran-da-hem-kadinhem-sunni-hemde-belediye-baskani_h80554.html.,Erişim Tarihi: 10.12.2013.

“İran’da İlk Kez Bir Kadın Devlet Başkanı Adayı”

2013 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/80223.asp>.,Erişim Tarihi:2.05.2013

“İran'da Bir İlk Daha”

2001 <http://arsiv.zaman.com.tr/2001/05/03/dishaberler/dishaberlerdevam.htm>. Erişim
Tarihi: 15.10.2012.

“İran’da Muhalefetsiz Seçim”

2012 <http://www.dunyabulteni.net/haber/199999/iranda-muhalefetsiz-secim>, Erişim Tarihi: 15.3.2012.

“İran'da Kadın Atlete İzin Verildi”

2013 <http://www.hurriyet.com.tr/spor/digersporlar/24708648.asp>, Erişim Tarihi:14.09.2013

“İran’ın Yeni Cumhurbaşkanı Yardımcısı Kadın”

2013 <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/149832-iran-in-yeni-cumhurbaskani-yardimcisi-kadin>. Erişim Tarihi: 15.10.2013.

“Ruhani'den" Ahlak Polisi" Açılımı”

2013 <http://www4.cnnturk.com/2013/dunya/10/10/ruhaniden.ahlak.polisi.acilimi/726707.0/>., Erişim Tarihi: 10.10.2013.

“Kadının Fendi Konsey’i Yenecek”

2001 http://www.radikal.com.tr/yorum/kadinin_fendi_konseyi_yenecek-597810, Erişim Tarihi: 11.05.2012.

“Güzelsin Meclise Giremezsin!”

2013 <http://dunya.milliyet.com.tr/guzelsin-meclise-giremezsin/dunya/detay/1750523/default.htm>, Erişim Tarihi: 16.08.2013.

YÜCEKÖK, Ahmet N

1969 "Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasal Davranış" , **AÜ SBF Dergisi**, Cilt: 24 Sayı: 4, s. 175-200.